

Språk og makt i Arnhild Lauvengs selvbiografier
*I morgen var jeg alltid en løve og Unyttig som en
rose*

Fredrikke Keiland Fondevik

NOR4091: Masteroppgave i nordisk
Lektorprogrammet
30 studiepoeng

Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2022

© Fredrikke Keiland Fondevik

2022

Språk og makt i Arnhild Lauvengs selvbiografier *I morgen var jeg alltid en løve* og *Unyttig som en rose*

Fredrikke Keiland Fondevik

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Grafisk senter, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Kan en gå fra å være pasient med schizofreni til å bli psykolog med doktorgrad? Arnhild Lauveng viser at dette er mulig i sine selvbiografier *I morgen var jeg alltid en løve* (2005) og *Unyttig som en rose* (2008). Denne masteroppgaven handler om hvordan hun gikk fra å være syk pasient med avmakt til å opparbeide seg agens og autoritet som frisk psykolog, og hvordan hun ved dette kunne bli en suksessfull forfatter.

Problemstillingen for dette prosjektet er: Hvilke språklige lag finnes i Arnhild Lauvengs selvbiografier *I morgen var jeg alltid en løve* og *Unyttig som en rose*, og hvordan kan disse knyttes til makt? Problemstillingen vil bli besvart som følge av en kvalitativ analyse av språket i selvbiografiene, og en diskusjon av Lauvengs makt i lys dem.

Tilnærmingen til prosjektet er preget av et bredt og tekstheteronomt syn på litteratur og tekstarbeid. Med selvbiografier som utgangspunkt praktiseres et utvidet litteraturbegrep, som også inkluderer sakprosa. Oppgaven demonstrerer hvor mye vi kan få ut av å studere selvbiografier i en større kontekst, ved å se utover tekstene i bøkene og plassere dem innen litterære tradisjoner, i kulturhistorisk sammenheng og se dem opp mot dynamiske maktstrukturer. Selv om tilnærmingen i prosjektet er tekstekstern, er den også tekstnær i analysen av språket. I tillegg trekkes det linjer fra forhold utenfor selvbiografiene til tekstene som er skrevet på, om og i bøkene.

Tilnærmingen til teori er eklektisk. Sentralt i forbindelse med analysen av språket er innsikt hentet fra statsviter Øivind Bratbergs (2017) utlegning om diskursanalyse. I diskusjonen av Lauvengs makt, brukes begreper som kulturell kapital og symbolsk makt, hentet fra sosiologen Pierre Bourdieu (1986, 1996), og begrepet produktiv makt, hentet fra statsviterne Michael Barnett og Raymond Duvall (2005). Symbolsk og produktiv makt er abstrakte maktformer, som gjør dem mer utfordrende å legge merke til. Denne typen makt er likevel viktig å kunne identifisere, fordi den som innehar makten – i dette tilfellet Lauveng – kan være med og forme vårt bilde av verden og dens systemer, hendelser og personer.

Analysen av bøkene avdekker fire språklige lag: et litterært, et faglig, et «berøvet og bedrøvet» og et hverdagslig språklag. Språklagene utgjør det vi kan kalle en blandingsdiskurs. Gjennom besvarelsen kommer det frem hvordan nettopp blandingsdiskursen, det sammensatte språket i bøkene, gjør Lauvengs selvbiografier slagkraftige. Blandingsdiskursen gir henne derved også mulighet og makt til å påvirke andre med sin virkelighetsforståelse og historiene som formidles i *I morgen var jeg alltid en løve* og *Unyttig som en rose*.

Forord

Da jeg begynte å forberede meg på å skulle skrive en master i nordisk litteratur, hadde jeg mange ideer og enda flere spørsmål. Hva er det interessant å skrive om, hva er egentlig en god problemstilling og hvordan bør prosessen være videre? Jeg kjente heldigvis til Marianne Egeland, professor i litteraturvitenskap, som jeg i tidligere seminarer hadde opplevd som svært dyktig, engasjert og vennlig. Jeg søkte derfor om å få henne som veileder, noe jeg er svært glad for at jeg gjorde!

Jeg takker Marianne for den gode støttespilleren hun har vært for meg under prosessen med denne masteroppgaven. Hun stilte opp og besvarte spørsmål også før jeg hadde bestemt meg for hva jeg ville skrive om. Takk til henne for fine og utforskende samtaler og tydelige tilbakemeldinger. Engasjementet hun har vist og oppmuntringen jeg har fått har vært av stor betydning for meg og mitt masterprosjekt. Marianne er en forbilledlig formidler og veileder, som har lært meg mye.

Jeg vil også takke mine foreldre for all den støtten de har gitt meg gjennom studietiden, og for verdifull gjennomlesing av masteroppgaven til slutt. Det har vært viktig for meg.

Sist, men ikke minst, vil jeg takke kollokviegruppen min: Hanna, Jenny, Marta, Miriam, Håvard og Joshua. Jeg vil takke dem for interessante og lærerike kollokvier, gode lunsjer og andre hyggelige møter.

Fredrikke Keiland Fondevik

Oslo, mai 2022

Innholdsfortegnelse

1 Presentasjon av prosjektet.....	1
1.1 Teoretisk utgangspunkt	2
1.2 Metode og fremgangsmåte	3
1.3 Relevans	5
1.4 Implikasjoner for oppgaven	6
1.5 Arnhild Lauvengs forfatterskap	7
1.5.1 Selvbiografiens tema, komposisjon, sjanger og målgruppe	7
2 Analyse av språket i selvbiografiene.....	11
2.1 Diskurser i sosiale kontekster.....	12
2.2 Fremstillinger som fortolkninger og forenklinger.....	12
2.3 Det litterære språklaget	13
2.3.1 Intertekstuelle referanser	14
2.3.2 Arketekstualitet: selvbiografier om psykisk sykdom og med psykiatrikritikk	18
2.3.3 Arketekstualitet: eventyrtradisjonen	20
2.3.4 Betydningen av de arketekstuelle forbindelsene	22
2.4 Det faglige og diagnostiske språklaget.....	22
2.5 Det berøvede og bedrøvede språklaget	27
2.6 Blandingsdiskurs dominert av et hverdagslig språklag.....	30
3 Forfatterens makt til å konstruere virkeligheten	35
3.1 Agens, autentisitet og autoritet.....	36
3.2 «Redselshistorier» og manglende utenfraperspektiv.....	39
3.3 Muligheten til å definere seg selv og endre etablerte forestillinger	43
4 Avslutning	47
4.1 Konklusjon	49
5 Litteratur.....	51

1 Presentasjon av prosjektet

Arnhild Lauveng, født i 1972, var ferdig utdannet psykolog i 2003. I 2017 ferdigstilte hun en doktorgrad i psykologi. Tidligere har hun hatt schizofreni, og hun har vært innlagt på flere psykiatriske avdelinger. Som tidligere psykiatrisk pasient og i dag praktiserende psykolog, har hun unik anledning til å se den ene erfaringen i lys av den andre. Hun kan både beskrive psykisk sykdom og helsevesenet generelt, og egen historie spesielt. I denne oppgaven vil jeg diskutere samspillet mellom språk og makt i Lauvengs selvbiografier *I morgen var jeg alltid en løve* (2005) og *Unyttig som en rose* (2008).¹

Med litteratur skaper Lauveng en arena hvor hun kan beskrive seg selv, andre og verden slik hun opplever den. Når hun beskriver, benytter hun språket. Vi mennesker har tilgang til og bruker språket ulikt, da bakgrunn og kunnskap påvirker språkbruken vår. Dette kan knyttes til det den franske sosiologen Pierre Bourdieu (1986, 1996) kaller kulturell kapital, som igjen kan knyttes til symbolsk makt. Litteratur, språk og makt er derved tre elementer som kan ses i sammenheng med hverandre. Med solid faglig bakgrunn fra sin psykologutdanning i 2003, hadde Lauveng allerede før hun skrev selvbiografiene opparbeidet seg høy kulturell kapital i psykologifeltet. Med selvbiografiene i 2005 og 2006 (jeg bruker andreutgaven fra 2008), samt doktorgraden i 2017, befestet hun sin autoritet innen samme sosiale kontekst.

I denne oppgaven praktiserer jeg et utvidet litteraturbegrep, hvor også sakprosa er inkludert. Jeg vil ta utgangspunkt i følgende problemstilling: Hvilke språklige lag finnes i Arnhild Lauvengs selvbiografier *I morgen var jeg alltid en løve* og *Unyttig som en rose*, og hvordan kan disse knyttes til makt? Før jeg går inn i analysen av språklagene og diskusjonen om makt, vil jeg imidlertid redegjøre for oppgavens teoretiske utgangspunkt, for metode og fremgangsmåte, relevans og implikasjoner. Jeg vil også presentere Lauvengs forfatterskap generelt og bøkene som ligger til grunn for min oppgave spesielt.

¹ I denne oppgaven bruker jeg førsteutgaven av *I morgen var jeg alltid en løve* fra 2005. *Unyttig som en rose* ble utgitt for første gang i 2006, men jeg bruker andreutgaven fra 2008.

1.1 Teoretisk utgangspunkt

Litteratur er menneskeskapt, og mennesker er del av en svært sammensatt virkelighet. I tillegg påvirkes språk og makt av flere faktorer. Derfor vil jeg ikke benytte én teori for å belyse problemstillingen. Jeg vil heller anlegge en eklektisk tilnærming til prosjektet og hente relevant innsikt fra flere fagfelt og teorier. Til grunn for oppgaven ligger likevel noen oppfatninger som påvirker tilnærmingen til problemstillingen. Dette gjelder ikke minst at jeg assosierer meg med en forståelse av språk og referensielle fremstillinger som menneskeskapt og derved av natur subjektive og ustabile. Disse ideene finner vi igjen i teorier og retninger som poststrukturalisme, diskursanalyse, bokhistorie og litteratursosiologi. Jeg bygger også på oppfatningen om at subjektet – mennesket – er en kompleks størrelse uten fast kjerne, som står sentralt i poststrukturalistisk filosofi.

Slik det gjengis i innføringsboken *Litteraturteori* (2013), skrevet av i dag førsteamanuensis i nordisk litteratur Mads B. Claudi, kjennetegnes poststrukturalismen av tanken om at det ikke finnes noen naturlige strukturer med et sentrum i språket. Språket hviler således på konvensjoner, ikke naturgitte forhold. Derfor er det heller ikke mulig å fange en stabil mening (s. 86–88). Gjennom 1900-tallet kan vi også observere en gradvis nedbrytning av forståelsen av subjektet som en konstant og hel størrelse. Dette kan ses i sammenheng med utviklingen fra for eksempel Sigmund Freuds, Jaques Lacans og Julia Kristevas psykoanalyse til Gilles Deleuze og Felix Guattaris radikale poststrukturalisme. Over tid har subjektet blitt forstått mer som en prosess enn et produkt. En oppfatning av språket og subjektet som ustabil og uten en kjerne, trenger ikke å innebære en forkastning av språket som kommunikasjonsmiddel eller av mening i seg selv. Mitt utgangspunkt er ikke at alle tolkninger av personer eller situasjoner er like legitime, eller at subjektet ikke eksisterer, men at det finnes forskjellige måter å betrakte virkeligheten på, og at språk og mennesker er i stadig endring.

Statsviter Øivind Bratberg skriver om diskursanalyse i *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (2017) at vår forståelse av virkeligheten henger sammen med diskursene vi inngår i. Diskurser påvirker også måten vi bruker språket på, og hvordan vi handler (s. 35). Vi kan skille mellom to tradisjoner innen diskursanalyse: kritisk diskursanalyse og poststrukturalisme. Jeg vil særlig benytte meg av innsikt fra sistnevnte tradisjon. Ifølge poststrukturalistiske diskursanalytikere er mening ustabil, og en diskurs kan derved forstås som «forsøk på å stanse tegnenes glidning i forhold til hverandre: å skape entydighet. Disse forsøkene kan i beste fall lykkes midlertidig. En hegemonisk diskurs vil alltid utfordres»

(Bratberg, 2017, s. 45–46). Vi kan for eksempel utfordre dominerende diskurser eller etablerte forestillinger ved å tilføre nye perspektiv.

I tillegg til poststrukturalisme og diskursanalyse, vil jeg hente innsikt fra bokhistorie og litteratursosiologi, to disipliner som tar utgangspunkt i litteraturens sosiale og samfunnsmessige forankring. Bokhistoriker og litteraturforsker Donald F. McKenzie (1999) understreker at litteratur er menneskeskapt og derved påvirket av tid og samfunn (s. 6–7). Derfor mener han det kan være av betydning å forstå forfatteren i lys av vedkommendes egen tid og leseren på et hvilket som helst tidspunkt (s. 19). Også bøker og verk er med andre ord ustabile størrelser, fordi vi bruker språket når vi skriver og leser tekster med våre individuelle forutsetninger, til ulike tider og på forskjellige steder. Mens bokhistorikere gjerne opererer med et bredere litteraturbegrep og inkluderer sakprosa, praktiserer litteratursosiologer oftere et smalere litteraturbegrep med fokus på skjønnlitteratur (Egeland, 2012, s. 271–272). Selv om Pierre Bourdieu tradisjonelt knyttes til litteratursosiologi, kan begrepene kulturell kapital og symbolsk makt være nyttige også i forbindelse med diskusjon av sakprosa, inklusive selvbiografier.

Bourdieu virket i siste halvdel av 1900-tallet, i et klassesdelt Frankrike. Hans teorier og begreper har likevel overføringsverdi til det norske samfunnet i 2022. Jeg vil benytte begrepene kulturell kapital og symbolsk makt i forbindelse med diskusjonen om Lauvengs makt (Bourdieu, 1986, 1996). For å etablere et funksjonelt grunnlag for denne diskusjonen, vil jeg også trekke inn de amerikanske statsviterne Michael Barnett og Raymond Duvalls (2005) begrep: produktiv makt. Produktiv makt går i stor grad ut på det samme som symbolsk makt og kan derved ses i forlengelse av Bourdieus begrep.

Til grunn for oppgaven ligger altså tanken om at språket er konstruert og subjektet en kompleks størrelse, og at hverken språket eller subjektet har en fast kjerne. Dette er relevant fordi Lauveng i lang tid ble beskrevet og diagnostisert av andre, før hun etter hvert selv klarte å bli den som beskriver og definerer. Samtidig skildrer hun ikke bare seg selv, men også helsevesenet og representanter for dette systemet. På denne måten får hun makt: Hun skaper et bilde av virkeligheten som kan påvirke andre.

1.2 Metode og fremgangsmåte

Studieobjektet for denne oppgaven er Arnhild Lauvengs litterære formidling av erfaringer med psykisk sykdom og psykisk helsevern, og hvordan formidlingen kan knyttes til makt. Før jeg kan si noe om *sammenhengen* mellom språket i selvbiografiene og makten hun besitter,

må jeg studere selve tekstene. Derfor vil jeg først foreta en kvalitativ tekstanalyse av de to selvbiografiene *I morgen var jeg alltid en løve* (2005) og *Unyttig som en rose* (2008). Jeg vil da identifisere og analysere det jeg velger å kalle språklag. De språklige lagene viser til forskjellige former for – eller kategorier av – språk. Samlet utgjør disse en større og kompleks helhet, de ferdige tekstene vi leser i selvbiografiene.

Etter å ha analysert språket, vil jeg diskutere hvilken makt Lauveng besitter i dag. I *Unyttig som en rose* skriver hun om et foredrag hun holdt mens hun var innlagt på en psykiatrisk avdeling. I den forbindelse står det:

Og det som gledet meg aller mest var ikke bare det at mange av personalet kom på undervisningen, men at en av de pleierne jeg likte aller best, stilte kritiske spørsmål og var uenig med meg på enkelte punkt [...] hun tok meg på alvor og markerte sin uenighet istedenfor å møte den syke med overbærende velvilje. (Lauveng, 2008, s. 71)

Også jeg ønsker å ta Lauveng og hennes fremstillinger alvorlig og stille spørsmål. Det forutsetter kritisk lesning. I dag er relasjonene mellom Lauveng og andre behandlere i psykiatrien mer symmetriske enn da hun var pasient. Hun har opparbeidet seg autoritet og tilegnet seg en posisjon hvor hun kan utøve makt. På den ene siden har hun makt i kraft av å være terapeut og ansvarlig for behandling av pasienter med psykisk sykdom. På den annen side har hun makt i kraft av å være forfatter med mulighet til å formidle «virkeligheten» til et stort publikum gjennom sin litteratur og foredragsvirksomhet. Det er denne siste formen for makt jeg vil fokusere på i denne oppgaven: «Språk og makt i Arnhild Lauvengs selvbiografier *I morgen var jeg alltid en løve* og *Unyttig som en rose*».

I analysen av språket og diskusjonen om makt utgjør *I morgen var jeg alltid en løve* hovedmaterialet, fordi dette er den første selvbiografien hun skrev, og den har solgt desidert best. På omslaget til boken (første utgave, åttende opplag) står det at den er solgt i over 40.000 eksemplarer. Dette er et betydelig antall i norsk sammenheng, da en gjennomsnittlig forfatterdebutant i Norge selger rundt seks hundre eksemplarer ved første utgivelse.² Lauveng har med andre ord hatt stor suksess med sin første selvbiografi og nådd ut til mange mennesker. Jeg vil likevel underveis i oppgaven supplere med eksempler fra *Unyttig som en rose*, fordi boken i stor grad overlapper den første selvbiografien i både tematikk og

² Tallet er hentet fra bokarbeid.no, et nettsted som hjelper forfattere og andre i arbeidet med og forberedelser av bokutgivelser: <https://bokarbeid.no/hvor-mange-boker-kalkulator/#f2p1>

psykiatrikritikk. I tillegg har denne andre selvbiografien solgt i 7.000 eksemplarer, som også er et betydelig antall i norsk sammenheng.³

Når jeg har identifisert og analysert språklagene og diskutert Lauvengs makt i lys av selvbiografiene, har jeg langt på vei besvart problemstillingen: Hvilke språklige lag finnes i Arnhild Lauvengs selvbiografier *I morgen var jeg alltid en løve* og *Unyttig som en rose*, og hvordan kan disse knyttes til makt? Avslutningsvis vil jeg likevel konkludere ved å tydeliggjøre sammenhengen mellom språket i de aktuelle bøkene og makten Lauveng besitter.

1.3 Relevans

«Det er nemlig ikke slik – heller ikke i sakprosaen – at det eksisterer et rent instrumentelt forhold mellom sak og prosa. Språket er ikke uskyldig. Det er like mye en arena som et instrument» (Andersen, 1995, s. 155–156). Sitatet er hentet fra professor i nordisk litteratur Per Thomas Andersen og kan ses i sammenheng med ordtaket «språk er makt».

Formuleringen språk er makt har nærmest blitt en klisjé, og den retoriske kraften er ikke lenger like sterk. Det gjør den imidlertid ikke mindre sann eller aktuell. Det er en sammenheng mellom språk og makt. God tilgang på og bruk av språk medfører makt, og manglende tilgang og mindre god språkføring medfører avmakt. Jurist og førsteamanuensis Anine Kierulf skriver for eksempel i *hva er ytringsfrihet* (2021):

Men hva hjelper det at ytringsfriheten er nedfelt i Grunnloven, hvis jeg er en kløne til å uttrykke meg? Eller ikke tør å si hva jeg mener? Det som kommer litt i skyggen når vi tenker på ytringsfriheten som jus, er sosiale og faktiske omstendigheter som påvirker hvor mye ytringsfrihet vi egentlig har. (s. 10)

Hvordan sosiale og faktiske omstendigheter kan påvirke en persons mulighet til å formidle sin versjon av virkeligheten, kommer tydelig frem i Arnhild Lauvengs *I morgen var jeg alltid en løve* (2005) og *Unyttig som en rose* (2008). Da hun var innlagt i psykiatrien, opplevde hun å «miste» språket sitt, fordi hun ikke ble tatt seriøst av pleierne når hun brukte de vanlige ordene sine (2005, s. 55). Omstendighetene rundt Lauveng har imidlertid endret seg drastisk siden den gang hun var pasient, etter hvert som hun har blitt frisk, utdannet seg til psykolog, holdt foredrag og skrevet selvbiografier. Hun har tatt tilbake språket og slik fått muligheten til å nå frem og påvirke andre.

³ Salgstallet er oppgitt i e-post (29. mars 2022) fra forlaget Cappelen Damm.

Lauvengs selvbiografier egner seg derfor godt som utgangspunkt for å drøfte sammenhengen mellom språk og makt. I tillegg til at vi finner flere språklige lag det er relevant å trekke frem i den forbindelse, tematiserer hun også selv språkets betydning. I *I morgen var jeg alltid en løve* påpeker hun for eksempel at «språket er et kraftfullt verktøy, som har stor makt til å definere» (Lauveng, 2005, s. 92). Det kommer også frem av diverse sekundærlitteratur at spesielt den første selvbiografien har blitt lest innenfor psykologimiljøet. Ragnar Nesvåg (psykiater), Anders Johan W. Andersen (professor i psykisk helsearbeid) og Inger Beate Larsen (førsteamanuensis i psykisk helsearbeid) – som jeg vil vise til i løpet av denne oppgaven – er tre fagpersoner som har lest og skrevet om Lauvengs *I morgen var jeg alltid en løve*. Dette viser at selvbiografien også har nådd ut til fagpersoner, som demonstrerer selve bokens betydning. Lauveng har gjennom den nådd frem og posisjonert seg innenfor psykologimiljøet.

Når språk er makt, og vi bruker språk for å skildre oss selv, andre og verden i tekster, kan litteratur bli et sted for maktutøvelse. Den som fører ordet, har makt til å tegne – og eventuelt fortegne – et bilde av seg selv og verden, som andre kan reagere på. Bildet som skapes, står permanent nedtegnet, og kan bli hengende ved, til tross for at mennesker, systemer og strukturer er i kontinuerlig bevegelse. Dette gjelder også Lauvengs selvbiografier, som igjen gjør det relevant å undersøke dem.

1.4 Implikasjoner for oppgaven

Mye av det Arnhild Lauveng skriver om, handler om allmennmenneskelige behov. Det er derfor ikke vanskelig å reflektere over det hun tematiserer. Samtidig er språk, makt og psykisk helse store og sammensatte tema. Derved er det krevende å skulle sette ord på Lauvengs formidling, og i tillegg knytte dette til makt, på en måte som vil være gyldig og respektfull på tvers av tid og rom. Jeg, som alle andre, må ta forbehold om språkets flyktighet og min egen forståelseshorisont, og jeg må foreta fortolkninger. Gjennom oppgaven kan jeg derfor ikke gi en fullstendig objektiv og absolutt endelig fremstilling av det som formidles i Lauvengs bøker. Jeg ønsker likevel å kunne bidra til bevissthet og kunnskap om spenningen mellom språk og virkelighet og synliggjøre sammenhengen mellom språk og makt i materialet jeg studerer.

En annen implikasjon for prosjektet er forbindelsen mellom etikk og bøkens tematikk. Lauveng formidler erfaringer med psykisk sykdom og psykisk helsevern, fra en periode hun var sårbar og opplevde avmakt. Tematikken har også samfunnsmessig betydning

og berører mange, inkludert mennesker i svært vanskelige livssituasjoner. Det er lett å føle empati med Lauveng og reagere på det hun og andre pasienter har måttet oppleve. Tidvis kan det derfor være følelsesmessig ubehagelig og etisk utfordrende å lese bøkene hennes med et kritisk blikk. Kritisk lesing må likevel til ved analyse av litteratur som påberoper seg å referere til virkeligheten. Jeg inntar ikke en kritisk posisjon for å undergrave eller redusere Lauvengs opplevelser og erfaringer, men fordi hun har nådd ut til et stort publikum og sitter derved i en posisjon hvor hun kan påvirke mange gjennom sin litteratur.

1.5 Arnhild Lauvengs forfatterskap

I morgen var jeg alltid en løve (2005) og *Unyttig som en rose* (2008) er de første utgivelsene hvor Arnhild Lauveng henvender seg til et bredt og allment publikum. Hun har også skrevet faglitteratur om psykisk helse og helsearbeid, som doktoravhandlingen *Growing as a person. The possibility of personal development for adults in treatment and education* (2017) og læreboken *Grunnbok i psykisk helsearbeid. Det landskapet vi er mennesker i* (2020). I doktoravhandlingen undersøker Lauveng hvilken rolle sosiale faktorer spiller for personlig utvikling hos alvorlig psykisk syke mennesker. Fokuset på sosiale faktorer finner vi igjen i både læreboken og i selvbiografiene. Lauveng har også utgitt åtte barnebøker, som setter tanker og følelser i sentrum. Barnebøkene utgjør en serie som handler om de to barna Jenny og Jakob, alle utgitt i 2013.⁴

Forfatterskapet kan derved deles i to: skjønnlitteratur for barn og sakprosa for voksne. Barnebøkene primære målgruppe er barn. Målgruppen for doktoravhandlingen og læreboken er også klart definert. Doktoravhandlingen retter seg hovedsakelig mot forskere, terapeuter og andre innenfor samme fagfellesskap, mens læreboken er skrevet for studenter som skal sosialiseres inn i dette fagfellesskapet. At noen inngår i en målgruppe, betyr imidlertid ikke at andre ikke kan lese tekstene. Målgruppen for *I morgen var jeg alltid en løve* og *Unyttig som en rose* er vanskeligere å fastslå klart og tydelig, noe jeg vil komme tilbake til.

1.5.1 Selvbiografiens tema, komposisjon, sjanger og målgruppe

Arnhild Lauveng åpner *I morgen var jeg alltid en løve* (2005) med et dikt:

[...] Før levde jeg mine dager som sau.
I samlet flokk drev de oss langs gangveiene rundt sykehuset,

⁴ Da jeg hverken har brukt Arnhild Lauvengs doktoravhandling, læreboken eller Jenny og Jakob-serien som materiale i denne oppgaven, står disse utgivelsene heller ikke oppført i litteraturlisten.

en langsom uensartet saueflokk av individer ingen tenkte på å se.
For vi var blitt en flokk,
og hele flokken skulle ut og gå,
og hele flokken skulle lukkes inn igjen. [...]

For jeg levde mine dager som sau.
Men i morgen var jeg alltid en løve. (Upaginert)

Diktet sier noe om hva boken tematiserer: Å miste opplevelsen av å være et individ og menneske, og bare være pasient uten egne tanker eller respekterte meninger. Boken handler om Lauvengs erfaringer med psykisk sykdom og psykiatrien, både som pasient og behandler. Vi får innblikk i symptomer som selvskading, hallusinasjoner og vrangforestillinger. *Unyttig som en rose* (2008) handler om det samme. Selvbiografiene er med andre ord tematisk forbundet, og det er en tydelig sammenheng mellom dem.

Vi finner også kompositoriske likhetstrekk mellom bøkene. Begge består av en innledning og tre hoveddeler. Delene består av tre til fire kapitler, og kapitlene formidler det forfatteren kaller historier. Begrepet historie betegner i dette tilfellet fortellinger som refererer til virkelige hendelser fra Lauvengs fortid. I tillegg åpnes bøkene relativt likt. Innledningsvis opplyser Lauveng om at hun tidligere har hatt en schizofrenidiagnose, men er frisk i dag (2005, s. 13–14; 2008, s. 9–10). Den andre selvbiografien kan derved forstås som en oppfølger til den første. Til tross for de mange likhetene, er det imidlertid også noen kompositoriske forskjeller mellom bøkene. Den andre selvbiografien åpner hvert kapittel med et nytt dikt, til forskjell fra det ene innledende diktet i den første selvbiografien. Kapitlene i *Unyttig som en rose* har en sirkelkomposisjon som rammer dem inn: De avsluttes med et poeng som kan ses i sammenheng med hvert av de innledende diktene.

Paratekstene formidler ikke eksplisitte sjangerbetegnelser på noen av bøkene. Likevel omtaler jeg dem som selvbiografier. Philippe Lejeune definerer i «Le pacte autobiographique» (1975, engelsk oversettelse 1989) selvbiografien som en prosafortelling, skrevet i retrospekt, hvor forfatter, forteller og hovedperson sammenfaller. En selvbiografi omhandler forfatterens liv, spesielt personlighetens utvikling (1989, s. 4). Definisjonen viser til flere sjangerspesifikke kriterier. To av dem anser Lejeune som absolutte, de må ifølge ham være på plass for at en tekst skal kunne kalles en selvbiografi (s. 5). For det første må den selvbiografiske pakten være oppfylt: Det vil si sammenfall mellom forfatter, forteller og hovedperson (s. 13–14). For det andre må den referensielle pakten være oppfylt: Det som skrives, skal stemme overens med virkeligheten (s. 22). I hvilken grad de andre kriteriene må være på plass, for eksempel hvor mye forfatteren kan skrive om nåtid og andre forhold enn

seg selv og sin egen personlighetsutvikling, er ifølge Lejeune et gradsspørsmål (s. 5). Lauveng veksler mellom nåtid og fortid i sine bøker, og skriver relativt mye om institusjonelle forhold i det psykiske helsevernet. Hun overholder imidlertid både den selvbiografiske og den referensielle pakten. Jeg klassifiserer derfor bøkene som selvbiografier.

Vi kunne også omtalt bøkene som selvbiografiske patografier, hvis vi tar utgangspunkt i litteraturviter Linda Nesbys (2019) definisjon av begrepet patografi som «selvbiografiske og biografiske sykdomsfortellinger i bokform» (s. 55). Betegnelsen fremstår i denne forbindelse som nøytralt ladet, og omfatter subjektive fremstillinger av sykdom fra perspektivet til en pasient eller pårørende. Nesby påpeker imidlertid at begrepet ble gjort allment kjent i og med Sigmund Freuds medisinske portrett av Leonardo da Vinci: *Leonardo da Vinci, a Study in Psychosexuality* av 1910 (2019, s. 56). Her kan det være relevant å nevne patografibegrepets utvikling. Marianne Egeland, i dag professor i litteraturvitenskap, skriver i likhet med Nesby, i *Hvem bestemmer over livet? Biografien som historisk og litterær genre* (2000), at kritikere mente Freuds verk kunne kalles en patografi. Kritikerne virker tidlig på 1900-tallet derimot å ha brukt begrepet med negative undertoner, om et reduksjonistisk personportrett. For eksempel omtaler de Freuds da Vinci-studie som «et personlighetsdrap» (2000, s. 104). Begrepets skiftende konnotasjoner over tid er et eksempel på hvordan språk kan være ladet og i stadig endring.

Selv om begrepet patografi hundre år etter Freud brukes nøytralt om sykdomsskildringer, kan det uansett diskuteres hvorvidt det er riktig å benytte betegnelsen om Lauvengs selvbiografier. På omslaget til *I morgen var jeg alltid en løve* (første utgave, åttende opplag) står følgende paratekst, et sitat hentet fra Tore Rems anmeldelse i *Dagbladet*: «... kanskje sterkeste reiseskildring – fra schizofreniens indre landskap». Sjangerbetegnelsen reiseskildring er her brukt i overført betydning, om Lauvengs forvandling fra alvorlig syk til frisk og utdannet psykolog. Rems metafor kan følgelig ses i sammenheng med Lejeunes (1989) beskrivelse av selvbiografier som fremstillinger av personlighetens utvikling (s. 4). Utviklingen til Lauvengs personlighet omfatter mer enn sykdom. Videre i oppgaven legger jeg derfor bort begrepet patografi og forholder meg til begrepet selvbiografi, for ikke å redusere Lauvengs historier og personlighetens utvikling til utelukkende å omhandle sykdom.

Begge bøkene, men spesielt den første, bærer stedvis preg av å være bearbejdede foredrag. Dette gjelder for eksempel kapitlene «Berøvet språk, bedrøvet språk» og «'Hesten er et hovdyr'» (*I morgen var jeg alltid en løve*). Utover i disse kapitlene viser Lauveng påfallende mye til fagkunnskap og faglitteratur. I det førstnevnte kapitlet skriver hun for

eksempel: «Atferdsterapien har lært oss at [...]» (Lauveng, 2005, s. 60). Et spørsmål som da melder seg, er hvem hun taler til. Hvem er bøkernes målgruppe? Den som skal utforme og holde et foredrag, tilpasser rimeligvis innholdet etter det primære publikummet. Målgruppen i kapitlene nevnt over virker i stor grad å være ansatte i hjelpeapparatet. Disse kan derved anses som en del av bøkernes tilskuede målgruppe.

Samtidig virker Lauveng å være opptatt av suksesshistoriers betydning for psykisk syke mennesker, det vil si eksempler på syke som har blitt friske. Gjennom historiene i selvbiografiene viser hun at en kan arbeide seg gjennom selv alvorlige psykiske lidelser og betydelig motgang. Hun får frem at sykdommen ikke trenger å definere den som sliter for all tid. I innledningen til *I morgen var jeg alltid en løve* påpeker hun at hennes historie er viktig å videreformidle, nettopp fordi den «er en annen historie enn den historien som vanligvis tilbys mennesker med en schizofrenidiagnose» (Lauveng, 2005, s. 14). *Unyttig som en rose* innledes med samme poeng:

Da jeg var syk, savnet jeg håpet. [...] Jeg husker hvor vondt det var å leve uten håp, og etter at jeg ble frisk ble det viktig for meg å prøve å gi andre noe av det håpet jeg selv savnet da jeg var syk. Ikke fordi min historie nødvendigvis vil passe for alle, men fordi jeg mener det er viktig å ha håp. (Lauveng, 2008, s. 9)

En annen viktig målgruppe for bøkene synes derved å være mennesker som sliter psykisk, som har opplevd å bli beskrevet eller definert av helsevesenet, og som trenger håp. I møte med denne gruppen kan bøkene ha samme funksjon som en form for selvhjelpsbøker, ved å gi livsmot og virke positivt inn på leserens liv.

Selvbiografiens målgruppe fremstår følgelig som sammensatt og inkluderer både behandlere og mennesker med tidligere eller vedvarende psykisk sykdom. Skrevet som bøkene er med et enkelt og tilgjengelig språk, kan Lauveng også nå ut til et stort, bredt og allment publikum.

I tillegg til målgruppe kan det være relevant også å nevne Lauvengs motiv og mål med å skrive selvbiografisk om eget liv. For det første synes hun å ville bevisstgjøre ansatte i hjelpeapparatet, fordi begge bøkene inneholder relativt mye psykiatrikritikk. For det andre vil hun gi mennesker håp (2005, s. 14; 2008, s. 9). Et tredje mål Lauveng virker å ha, eventuelt et mål hun i hvert fall kan sies å nå, er å ta språket og egen historie tilbake, ved å formidle sin versjon av fortiden. Å mestre språket er viktig for å komme til orde, og for å bli sett og hørt. Lauveng formidler sin historie på en annen måte enn den fragmenterte og ufullstendige historien for eksempel journaler meddeler, og bidrar derved til å skape et større perspektiv.

2 Analyse av språket i selvbiografiene

En analyse av Arnhild Lauvengs *I morgen var jeg alltid en løve* (2005) og *Unyttig som en rose* (2008) vil avdekke at tekstene består av flere språklige lag. Dette til tross for at språket umiddelbart fremstår som enkelt og tilgjengelig. Jeg har identifisert fire språklag:

1) Det første vil jeg kalle et *litterært språklag*. I den forbindelse kunne jeg studert de mange metaforene Lauveng benytter, da det i litterære analyser er vanlig å ta for seg estetikken med dens troper og figurer. Jeg velger imidlertid heller å undersøke nettverket av relasjoner til andre tekster. Noen sentrale metaforer vil jeg likevel nevne i forbindelse med det Lauveng omtaler som et berøvet og bedrøvet språk.⁵

2) *Fagspråket*, som inkluderer et diagnostisk språk, utgjør det andre språklaget. Dette fremtrer i og for seg ikke direkte i Lauvengs selvbiografier. Hun kan imidlertid sies å gå i dialog med det, fordi hun refererer til faglitteratur og diskuterer diagnosespråket. I tillegg fremkommer det at hun har lest sine egne journaler, og på skrivetidspunktet var hun selv praktiserende psykolog og sosialisert inn i fagspråket.

3) Det tredje språklaget er et såkalt *røverspråk* som ofte er «bedrøvet». Lauveng skriver at da hun var syk, opplevde hun å bli «berøvet» sitt vanlige språk. For å bli tatt alvorlig benyttet hun i stedet et «røverspråk», som her betegner symptomer som selvskading, hallusinasjoner og vrangforestillinger (2005, s. 55).⁶

4) De språklige lagene fusjoneres og utgjør til slutt teksten vi leser i de to bøkene: en sammensatt blandingsdiskurs. Blandingsdiskursen domineres av et fjerde språklag, nemlig *hverdagsspråket*. Hverdagsspråket kan beskrives som uformell og dagligdags språkføring.

Selv om jeg skiller de språklige lagene fra hverandre i analysen som følger, glir de rimeligvis i hverandre i selvbiografiens løpende tekst. Dette vil jeg demonstrere i denne oppgavens delkapittel «2.6 Blandingsdiskurs dominert av et hverdagslig språklag». Før jeg

⁵ Lise-Mari Lauritzen (2016) har skrevet en masteroppgave ved Norges arktiske universitet om Arnhild Lauvengs *I morgen var jeg alltid en løve*, blant annet med fokus på bokens metaforer: «‘Det var aldri slik jeg planla at livet mitt skulle bli’. En analyse av Arnhild Lauvengs *I morgen var jeg alltid en løve* (2005) med utgangspunkt i sykdomsformidling, plot og metaforer».

⁶ Arnhild Lauveng (2005) presiserer at symptomer noen ganger, men ikke alltid, er et resultat av berøvet språk (s. 54–55, 70). Symptomer kan altså også være helt reelle. I denne oppgaven skriver jeg om symptomer som resultat av et berøvet språk, det vil si symptomer som «røverspråk».

presenterer analysen, vil jeg redegjøre for et par forutsetninger som ligger til grunn for den, om diskurser i sosiale kontekster og fremstillinger som fortolkninger og forenklinger.

2.1 Diskurser i sosiale kontekster

De språklige lagene kan ses i sammenheng med diskurser. Øivind Bratberg (2017) skriver, med referanse til Göran Bergström og Kristina Boréus, henholdsvis førsteamanuensis og professor i statsvitenskap, at en diskurs kan defineres som «en samling utsagn i en bestemt sosial kontekst – samt skrevne og uskrevne regler for hva som kan og ikke kan sies i konteksten» (s. 34). Denne definisjonen viser til diskurser som kognitive og normative fellesskap. Språket vi bruker, påvirker altså vår tenkemåte og virkelighetsforståelse (s. 35). Ny kunnskap og erfaring som vi tilegner oss, vil tolkes i relasjon til allerede etablert viten (s. 36). Derved hverken tenker eller snakker vi basert på nøytral og objektiv forståelse, men på grunnlag av tidligere erfaringer og tiden og rommet vi inngår i.

Behandlere og pasienter innenfor det psykiske helsevernet tar del i hverdagslige diskurser, som kan være mer eller mindre overlappende. Leger og psykologer inngår imidlertid også i fagspesifikke diskurser, som de fleste pasienter ikke er sosialisert inn i. Det Lauveng kaller røverspråk (symptomer), kan forstås som del av en pasientdiskurs. De forskjellige diskursene kan ses i sammenheng med det forsker og professor Ida Hydle (1996) påpeker, at pasienter og leger, og jeg vil legge til psykologer, ofte tilhører forskjellige kulturelle tradisjoner (s. 124). De har gjerne ulik bakgrunn og individuelle erfaringer, som påvirker deres forståelse. Derved kan de ha helt forskjellige oppfatninger av hva som foregår i en behandlingssituasjon. Lauveng skriver for eksempel at behandlere «regner det som så selvfølgelig at ulvene, marsmennene, sammensvergelsen og de brølende stemmene ikke eksisterer, at vi lett glemmer at selv om vi har rett, så er vår sannhet av liten verdi dersom den ikke deles» (2008, s. 21). Til tross for at behandlere og friske personer vet at psykisk sykes hallusinasjoner og vrangforestillinger, «røverspråket» deres, ikke speiler virkeligheten, er det mulig å hjelpe pasienten å finne årsaken til symptomene vedkommende har.

2.2 Fremstillinger som fortolkninger og forenklinger

Hayden White, professor i historie og litteraturvitenskap, argumenterer i essayet «The Historical Text as Literary Artifact» (1982, norsk oversettelse 2003) for at historiefortellinger er et resultat av «innplotting», det vil si at hendelser settes inn i såkalte plottstrukturer med iboende mening. Som følge av dette blir, slik White ser det, historiefortellinger konstruerte

produkter og fortolkninger av fortiden (2003, s. 32). Det samme kan sies om sakprosa som presenterer referensielle fremstillinger av virkeligheten, og blir til som følge av en fortolkningsprosess som ikles språk. Selvbiografier kan derved oppsummeres som fortolkninger av levd liv.

Når Arnhild Lauveng komponerer sine selvbiografier, konstruerer hun sammenheng i sin fortid som psykisk syk. Språket og litteraturen vil imidlertid aldri kunne formidle et fullstendig eller nøytralt bilde av tiden som har vært. Hun som alle andre velger ut erfaringer og hendelser hun vil videreformidle, og utelater andre. Dette kommer eksplisitt frem når hun påpeker at en av fordelene med skrivning nettopp er denne muligheten til å «fare over flere år med noen få ord, og det kan virke som jeg tilbrakte de årene i en dypfryser eller noe sånt» (Lauveng, 2005, s. 76). Fortiden er langt mer enn minnene og historiene vi sitter igjen med, og vi forstår fortiden ut fra forskjellige utgangspunkt og forståelseshorisonter. Som professor i litteraturvitenskap Petter Aaslestad (1997) poengterer: «Problemet med skriftens tilsynelatende tilkortkommenhet overfor den påtrengende virkeligheten finnes det ingen løsning på» (s. 163). Fremstillinger av fortiden og nåtiden, og av oss selv og andre, er og forblir konstruerte og forenklede fortolkninger.

I analysen av de språklige lagene vil jeg først ta for meg nettverket av relasjoner mellom Lauvengs selvbiografier og andre tekster. Fordi jeg anser det litterære språklaget som spesielt sentralt for min oppgave, vil jeg også tillegge dette mest oppmerksomhet i analysen. Videre vil jeg undersøke fagspråket og det «berøvede og bedrøvede» språket, før jeg tar for meg hvordan disse språklagene forenes i en slagkraftig blandingsdiskurs dominert av et enkelt og hverdagslig språklag.

2.3 Det litterære språklaget

Det litterære språklaget utgjør et nettverk av relasjoner mellom Arnhild Lauvengs selvbiografier og andre tekster. I *Palimpsestes. La littérature au second degré* (1982, engelsk oversettelse 1997) introduserer den franske litteraturteoretikeren og strukturalisten Gérard Genette begrepet transtekstualitet. Han bruker begrepet synonymt med Julia Kristevas forståelse av *intertekstualitet* fra 1960-tallet, som forbindelser forfattere oppretter mellom tekster. Ifølge Genette finnes det fem typer transtekstualitet, hvorav *intertekstualitet* utgjør den ene. De fire andre formene for transtekstualitet kaller han *paratekstualitet*, *metatekstualitet*, *hypertekstualitet* og *arketekstualitet* (1997, s. 1–5). Jeg vil bruke Genettes forståelse av begrepene *intertekstualitet* og *arketekstualitet* for å strukturere analysen av det

litterære språklaget. Intertekstualitet innebærer da konkrete og direkte referanser til andre tekster. Arketekstualitet betegner mer abstrakte tekstlige forbindelser, for eksempel diskurser, uttrykksmåter og sjangre (s. 1–2).

2.3.1 Intertekstuelle referanser

Arnhild Lauveng viser ofte og eksplisitt til andre tekster, både skjønnlitteratur og sakprosa, i sine selvbiografier. Jeg vil belyse «strategien» hennes ved hjelp av eksempler. De første eksemplene synliggjør hvordan hun benytter referanser når hun skriver om kontroll, et tema vi finner i både *I morgen var jeg alltid en løve* (2005) og *Unyttig som en rose* (2008). De andre eksemplene viser hvordan hun bruker et dikt av Bjørnstjerne Bjørnson i den første selvbiografien og et dikt av Inger Hagerup i den andre, henvisninger til to av våre største norske diktere. Deretter vil jeg redegjøre for referansenes funksjon, før jeg til slutt demonstrerer hvordan hun trekker inn amerikansk populærlitteratur.

Kontroll utgjør et sentralt tema i kapittelet «Berøvet språk, bedrøvet språk» (2005). Lauveng forteller her om hvordan hun måtte benytte det hun betegner som et røverspråk for å få den oppmerksomheten hun hadde behov for (s. 58–59). Hun forteller om blant annet selvskading og konstaterer at det pasienter trenger aller mest er «forståelse og aksept. Og kontroll og styring over egen livssituasjon» (Lauveng, 2005, s. 66). Når hun skriver om kontroll og styring, refererer hun først til psykolog Ronnie Janoff-Bulmans studie fra 1979. Janoff-Bulman fant at det kunne være viktig for kvinner som hadde opplevd overgrep, å påta seg noe av ansvaret for ugjerningen, da dette kunne gi dem en opplevelse av kontroll og mulighet til å styre fremtidige hendelser (s. 67).⁷ Umiddelbart etter denne referansen går Lauveng over til forsøk ledet av psykologene David C. Glass og Jerome E. Singer, om betydningen av å oppleve kontroll også i situasjoner der vi reelt sett ikke har det (s. 68–69). Videre trekker Lauveng inn Selma Lagerlöfs novelle «Keiserinnens skattkiste» fra 1960. Novellen handler om et fattig fiskevær hvor menneskene fortsetter å jobbe på sin vanlige måte til tross for stadige uår som ødelegger avlingene, fordi de har en skattkiste som kan åpnes og redde dem i tilfelle livstruende krise. Mange år senere, når det ikke lenger er fare for nye kriser, blir skattkisten omsider åpnet. Det viser seg at «skatten» er uventet beskjeden, og at den ikke ville hatt noen reell betydning dersom folket virkelig hadde trengt krisehjelp (s. 69–

⁷ Funnet og påstanden til Ronnie Janoff-Bulman, om at det kan være viktig for overgrepsofre å få påta seg noe av skylden for det som skjedde, kan få leserne av Arnhild Lauvengs bok og denne oppgaven til å reagere. Det er ikke her plass til å ettergå eller diskutere utsagnet. Jeg vil likevel presisere at det Janoff-Bulman påstår, også kan handle om en malplassert skyldfølelse mer enn et faktisk behov for å påta seg ansvaret. Uansett strider påstanden hans mot dagens rådende oppfatning om at all skyld skal plasseres der den hører hjemme, hos overgriperen.

70). Novellens motiv underbygger forskningen som viser at *opplevelsen* av kontroll, er viktig for motivasjonen til å streve for å få et godt liv.

I kapittelet «Gneldrebikkja som elsker» (2008) trekker Lauveng igjen frem betydningen av kontroll. Hun skriver først om en ferie hun var på sammen med en medpasient og to pleiere. Det skulle holdes fagseminar der de var. De hun reiste sammen med ble med på ett av seminarene, men Lauveng ønsket også å delta på et annet. Pleierne mente imidlertid da at Lauveng heller burde være sammen med medpasienten, men hun fulgte eget ønske og dro på seminaret likevel (s. 118–119). Fra dette går Lauveng rett over til å tematisere brukervedvirkning. Forskning tyder på at det er skadelig for mennesker å bli styrt og oppleve avmakt og passivisering, skriver hun. Hun refererer da til psykolog Jay Weiss' forsøk på rotter i 1971, som viste viktigheten av å oppleve kontroll over egen situasjon. Deretter trekker hun frem en studie av svenske arbeidstakere ved Robert Kranek, som understøtter Weiss' funn. Lauveng konkluderer så med at det er rart, når vi har så mye forskning som beviser viktigheten av å oppleve kontroll, at vi fortsatt anser brukervedvirkning som revolusjonerende (s. 120–121).

Min gjengivelse av hvordan Lauveng benytter seg av forskning og faglitteratur i forbindelse med temaet kontroll, kan fremstå noe usammenhengende. Slik kan det stedvis også oppleves for den som leser bøkene hennes nøye. Henvisningene kommer tilsynelatende umotivert og tilfeldig, der hun muligens syntes det var lettest å trekke dem inn. Selv om referansene knyttes til det hun overordnet sett skriver om, kan det noen ganger være vanskelig å relatere studiene direkte til hennes erfaringer. Referansene til forskning kan etter min mening derved virke forstyrrende på den indre sammenhengen i hver av bøkene. Det er blant annet i disse tilfellene Lauvengs bøker bærer preg av å være bearbejdede foredrag. Den som holder muntlige foredrag, kan lettere foreta digresjoner og hente seg inn igjen, uten at det forstyrrer den overordnede strukturen. I skriftlige fremstillinger kan krumspring være vanskeligere å innlemme på en oversiktlig måte.

Med de neste eksemplene vil jeg vise hvordan Lauveng trekker inn dikt med klassikerstatus i begge selvbiografiene. I «Jeg vælger mig april», utgitt av Bjørnstjerne Bjørnson for første gang i 1869, finner vi følgende verselinjer i første strofe: «dog fred er ej det bedste, / men at man noget vil» (1870, s. 130). Lauveng refererer til diktet i kapittelet «Reisefølge» (2005), hvor hun forteller at hun dessverre møtte folk, «også i helsevesenet, som verken var enig med meg eller Bjørnson, og som tvert imot mente at fred *er* det beste, ikke at man noe vil» (s. 160). I kapittelet «Popkorn» (2008) viser hun til en annen stor dikter, Inger Hagerup og hennes «Vær utålmodig menneske!», utgitt for første gang i 1947. Referansen er

plassert der Lauveng skriver at hun ikke fikk hente en TV det var avtalt og planlagt at hun skulle få hente, fordi avtalen ikke var undertegnet av en medarbeider på avdelingen hvor hun bodde. Hun undres over hvor mange pasienter som må til for at de skal ha samme troverdighet som én ansatt (s. 105). Etter denne hendelsen skal Lauveng ha notert et sitat fra Hagerup-diktet i dagboken sin. Hun forteller også at hun egentlig ønsker å tematisere det samme som Hagerup i egen skriving: «[Hagerup] snakker om diskriminering, urettferdighet, maktmisbruk og undertrykking. Og det var egentlig det jeg ville snakket om også, dersom det var mulig» (Lauveng, 2008, s. 106). Det er i og for seg ikke vanskelig å skjønne sammenhengen mellom Lauvengs egne erfaringer og diktene hun refererer til. Bjørnsons og Hagerups lyriske tekster tar opp allmenngyldige tema, som Lauveng setter inn i en ny kontekst, sin egen historie.

Lesere som kjenner Hagerups dikt «Vær utålmodig menneske!», kan likevel reagere og mene at Lauveng banaliserer og trivialisere det. Det er stor forskjell på Hagerups appell om å handle for en bedre verdenssituasjon to år etter andre verdenskrig, og Lauveng som ikke fikk hente et TV-apparat akkurat den dagen det var avtalt. Samtidig kan vi forstå det Lauveng skriver i denne forbindelse, som ett av mange eksempler på hendelser som over tid ga henne en gjennomgripende opplevelse av avmakt. Da blir situasjonen med TV-en, som alene må kunne anses som en bagatell, uttrykk for noe større.

Bakerst i hver av Lauvengs selvbiografier er det en litteraturliste, som gir oversikt over hvilke tekster hun refererer til i skrivingen sin. Nettverket av forbindelser er imidlertid større enn det de to litteraturlistene formidler, fordi hun i løpende tekst også nevner andre kjente forfattere og personer som ikke står oppført i bøkens referanseliste. Etter å ha studert henvisningene i *I morgen var jeg alltid en løve* nærmere, viser det seg at de grovt sett kan deles inn i fire større kategorier: 1) Klassisk litteratur av nordiske forfattere (for eksempel Selma Lagerlöf, Tarjei Vesaas, Bjørnstjerne Bjørnson og André Bjerke), og enkelte utenlandske (Franz Kafka og Fjodor Dostojevskij). 2) Amerikansk populærkultur (Joanne Greenberg, Ken Kesey og Janis Joplin). 3) Forskning og faglitteratur (for eksempel Ronnie Janoff-Bulman og David C. Glass og Jerome E. Singer). 4) Kjente filosofer og høyverdig litteratur (Sokrates, Heraklit, Søren Kierkegaard og Bibelen). Vi finner også samme type henvisninger i *Unyttig som en rose*, for eksempel referanser til klassiskere som Arne Garborg og Inger Hagerup, til faglitterære forfattere som Alain Topor og Marit Borg og til Bibelen.

Et spørsmål som melder seg i forbindelse med de intertekstuelle referansene, er hvilken funksjon de har. Hvorfor benytter Lauveng seg av strategien å vise til forskere og andre store navn i litteratur om eget liv, også når de ikke kan knyttes direkte til hennes

erfaringer? Ved å referere til så mye forskjellig litteratur som Lauveng gjør, fremstiller hun seg som belest både som fagperson og privatperson. I tillegg til at belesthet kan gi henne autoritet, kan hun også sies å låne glans fra store og velkjente navn. Henvisingene er med andre ord med på å autorisere henne og derved også hennes virkelighetsforståelse og fremstillinger, ved å utvide og understøtte dem. Denne kombinasjonen av lån og glans fra forskning, klassikere, populærkultur og høykultur, bidrar til å skape en slagkraftig tekst. Hvis vi imidlertid leser kritisk og problematiserer litteraturen hun trekker inn til inntekt for seg og sine historier, kan enkelte av referansene slå negativt ut fordi de kan oppfattes som utenpåklitrede og mindre relevante og virke forstyrrende på bøkens indre struktur. Referansen til Janoff-Bulman er et eksempel på dette.

To av de intertekstuelle referansene i *I morgen var jeg alltid en løve* henger tydelig sammen med den ene av de to litterære tradisjonene jeg vil sette søkelys på i forbindelse med arketekstualitet. Lauveng henviser til den amerikanske forfatteren Joanne Greenbergs selvbiografiske roman *I Never Promised You a Rose Garden* (1964, Lauveng viser til en norsk oversettelse fra 1971) i kapitlet «Appelsinmartyrens lørdag» (2005). Romanen er utgitt under pseudonymet Hanna Green. Greenberg har i likhet med Lauveng blitt frisk fra en schizofrenilidelse, og hennes selvbiografiske roman handler om Deborah Blau, som har samme diagnose. Lauveng gjenforteller en scene der Deborah ligger innrullet i lakenpakninger så stramt bundet at hun får store smerter. En medpasient råder henne til å rope på hjelp. Medpasienten ender imidlertid med å beklage rådet sitt når ropingen ikke bærer frem, fordi hun «glemte at når gærne folk skriker, er det bare gærne folk som skriker» (i Lauveng, 2005, s. 97–98). I forbindelse med denne referansen skriver Lauveng om sin opplevelse av å bli oppfattet av andre utelukkende som en schizofren pasient. Etterordet til den norske oversettelsen av *Jeg lovet deg aldri en rosenhage* fra 1980, er skrevet av journalisten Haagen Ringnes. Her siterer han Greenberg fra et intervju med *Dagens nyheter*, hvor hun snakket om opplevelsen av å ha schizofreni fra hun var 16 til 19 år gammel:

Det var et kaos ... det var en verden der jeg mistet all min indre struktur, alt som skapte sammenheng i mitt eget sinn, alt som knyttet meg til andre mennesker ... Man har ikke noe språk. Man har intet språk å meddele seg på, intet språk å ta imot kunnskap med. (I Ringnes, 1980, upaginert, utelatelse som i etterordet)

Som scenen med Deborah og sitatet fra intervjuet viser, tematiserer Greenberg i likhet med Lauveng opplevelsen av å være fratatt sitt vanlige språk og maktesløsheten dette kan medføre.

Vi leser også at Greenberg er opptatt av frustrasjonen over å være redusert til rollen som schizofren pasient – nok en tydelig parallell mellom Greenbergs og Lauvengs litteratur.

I kapittelet «Ensomhet i blåhvit kjole» (2005) skriver Lauveng at «det jeg visste om å være gal hadde jeg stort sett fra amerikanske filmer og bøker som *Gjøkeredet* og *Jeg lovet deg aldri en rosenhage*» (s. 36). *One Flew Over the Cuckoo's Nest* (1962, norsk oversettelse 1983) er originaltittelen på *Gjøkeredet*, skrevet av den amerikanske romanforfatteren Ken Kesey. I *Gjøkeredet* er opprør mot autoriteter på et psykiatrisk sykehus en del av handlingsmotivet. I *Jeg lovet deg aldri en rosenhage* formidles kritikkverdige forhold ved psykisk helsevern på en måte som appellerer til leserens følelser, slik det fremkommer av scenen med Deborah som roper etter hjelp. Dette kan sies å være en mer indirekte protest mot psykisk helseverns håndtering av pasienter med psykiske lidelser. Både Greenbergs og Kesey's bok, begge skrevet på 1960-tallet, kan derved settes inn i en større kulturhistorisk kontekst: 1968-generasjonens protester mot autoriteter, da antiautoritære initiativ for frihet og selvbestemmelse vokste til store bevegelser. De inngår følgelig også i den første litterære tradisjonen jeg vil belyse, med forfattere som skriver om psykisk sykdom og kritiserer det psykiske helsevernet.

2.3.2 Arketekstualitet: selvbiografier om psykisk sykdom og med psykiatrikritikk

Gérard Genettes (1997) begrep arketekstualitet omfatter mer abstrakte tekstlige forbindelser enn det intertekstualitet gjør (s. 1–2). Jeg vil likevel hevde at arketekstualitet utgjør et sentralt nivå i Arnhild Lauvengs selvbiografier, fordi hun skriver seg tydelig inn i spesielt to litterære tradisjoner. Den ene tradisjonen omfatter selvbiografisk litteratur om erfaringer med psykisk sykdom og kritikk av psykisk helsevern. Inger Beate Larsen og Anders Johan W. Andersen (2011) har studert de uttalte motivene til forfattere som skriver om psykisk sykdom, og de mener at disse kan deles i tre hovedgrupper: 1) De som skriver for å hjelpe andre. 2) De som skriver for å hjelpe seg selv. 3) De som skriver for å informere om kritikkverdige forhold (s. 43). En av forfatterne og bøkene de tar for seg, er nettopp Lauvengs *I morgen var jeg alltid en løve* (2005). Larsen og Andersen (2011) plasserer Lauveng i gruppe én, blant dem som formidler sin historie for å hjelpe andre (s. 44). Hvis også vi tar hensyn til ikke uttalte motiv, kan Lauveng etter min mening like gjerne plasseres i gruppe tre, med forfattere som skriver for å belyse kritikkverdige forhold i psykiatrien. Ragnar Nesvåg (2006) har – i rollen som fagperson – omtalt Lauvengs første selvbiografi, og han opplever nettopp første og siste del av boken som best, fordi «midtpartiet blir litt for ensidig preget av kritikk mot psykisk helsevern» (s. 1789). *Unyttig som en rose* (2008) passer også inn i denne tredje gruppen med

psykiatrikritikk. Larsen og Andersens studie viser uansett at det finnes en rekke forfattere som gjennom sine selvbiografier stiller seg kritiske til det psykiske helsevernet og systemets autoriteter. Det er innenfor denne tredje hovedgruppen jeg selv først velger å plassere Lauveng.

At Lauveng stiller seg kritisk til psykiatriens autoriteter med litteraturen som «verktøy», kan ses i sammenheng med den såkalte 1968-generasjonen. Historikerne Knut Dørum og Øyvind Tønnesson og filosof Ralph Henk Vaags ga i 2021 ut artikkelsamlingen *Arven etter 1968*. I forordet fremkommer det at boken har en tverrfaglig tilnærming til analysen av 1968-opprøret, og bidragene presenterer forskjellige sider ved radikaliserings og protestene som fant sted i og etter perioden. Samlet sett undersøker artikkelforfatterne innvirkningen som 1968-mentaliteten hadde på «politikk, samfunnsliv, filosofi, kunst, medier, litteratur, religion og pedagogikk» (Dørum, Tønnesson & Vaags, 2021, upaginert). Det var med andre ord flere former for opprør og protester. Fellestrekket for kritikken som fant sted, var likevel skepsisen til autoriteter (Førland, 2006, s. 8). En samlebetegnelse på det vi gjerne kaller 1968-opprøret, kan derved være anti-autoritetsopprør. Dette inkluderer en kritisk innstilling til og protester mot psykiatrien.

Protestene og kritikken som økte på 1960-tallet, og som vel aldri har tatt helt slutt, kan vi finne mer eller mindre tydelige spor av i litteraturen. Litteratur er jo menneskeskapt og oppstår ikke i et vakuum. Professor i nordisk litteratur Aasta Marie Bjorvand Bjørkøy har skrevet kapittelet «1968 i norsk litteratur» i *Arven etter 1968* (2021). Her trekker hun linjene ett tiår tilbake, til 1950-tallet og Kjell Askildsen. Allerede da begynte det å bygge seg opp et behov for frigjøring og opprør mot autoriteter, som nådde et høydepunkt i 1968, skriver hun (s. 337–338). En kan imidlertid trekke linjene enda lenger tilbake. I forbindelse med psykiatrikritikk påpeker for eksempel Margaret Homberger, i *Encyclopedia of Life Writing: Autobiographical and Biographical Forms* (2001), at forfattere allerede på 1800-tallet skrev selvbiografisk for å overføre skyld og frykt fra det psykisk syke jeg-et til legene og institusjonene, som forfatterne mente bidro til å opprettholde deres lidelser. De ville belyse og fordømme overtramp fra autoriteter i psykiatrien (s. 469).

Amalie Skram var en av dem som i det nittende århundret skrev om erfaringer med psykisk sykdom og kritiserte psykisk helsevern i de selvbiografiske romanene *På St. Jørgen* og *Professor Hieronimus*, begge utgitt i 1895. Skram levde og skrev hundre år før protestene på 1960-tallet, men fikk en renessanse med kvinnelitteraturforskningen i Norge på 1960–80-tallet. Med tanke på hvor belest Lauveng gir inntrykk av å være, og det store omfanget av intertekstuelle referanser hun benytter i egen skriving, kunne vi kanskje forventet at hun også

ville vise til Skrams bøker. Skram tematiserer jo beslektede tema, og kan derved betegnes som en forløper. Lauveng viser imidlertid ikke til Skrams litteratur. Hun nøyer seg med å vise til «Amalie Skrams hus». Huset ligger i Bergen og er et kreativt aktivitetstilbud til personer med psykiske utfordringer (Lauveng, 2008, s. 43).

Selv om Lauveng ikke henviser til Skrams litteratur, oppretter erfaringskonsulent Christine Rosenqvist, i artikkelen «En ny vei til viten» (2012), en kobling mellom Skrams selvbiografiske «sinnssykehusromaner» og Lauvengs *I morgen var jeg alltid en løve*. Rosenqvist trekker også inn blogger Luna Christensen, som skriver om egenopplevde erfaringer med psykiatrien. Hun påpeker at det går «en nettkabel fra Amalie Skrams romaner fra århundret før det forrige til Arnhild Lauvengs bøker om erfaringer hun har gjort i sitt liv, til Luna Christensen og våre muligheter til blogging og erfaringsutveksling 110 år etter» (Rosenqvist, 2012, s. 94). Denne «nettkabelen» innbefatter også forfatterne som inngår i Larsen og Andersens kategori med dem som skriver for å informere om kritikkverdige forhold i psykiatrien. Samlet utgjør deres skriving en litterær tradisjon hvor erfaringer med psykisk sykdom og psykiatrikritikk står sentralt.

2.3.3 Arketekstualitet: eventyrtradisjonen

Den første tradisjonen Arnhild Lauveng skriver seg inn i består med andre ord av selvbiografiske fremstillinger av egne erfaringer med psykisk sykdom og kritikk av det psykiske helsevernet. Eventyr utgjør den andre tradisjonen.

Den litauisk-franske lingvisten og strukturalisten Algirdas Julien Greimas introduserer aktantmodellen, en modell som beskriver fortellingens grunnstruktur, i *Sémantique structurale* (1966, dansk oversettelse 1974). Aktantmodellen er ifølge Greimas organisert etter tre aktantkategorier: 1) subjekt → objekt, 2) hjelper → subjekt ← motstander og 3) avsender → objekt → mottaker (1974, s. 281–287). Greimas var inspirert av den russiske folkloristen og strukturalisten Vladimir Propp og hans analyse av eventyrets oppbygning og bestanddeler. I *Morfologija skazki* (1928, engelsk oversettelse 1968), om eventyrets morfologi, presenterer Propp 31 eventyrfunksjoner. Alle funksjonene må rimeligvis ikke være på plass i hvert eventyr, men grunnstrukturen står hovedsakelig fast. Grunnstrukturen kan karakteriseres ved hjelp av heltens forflytninger: hjem–ute–hjem. Hovedpersonen eller helten møter gjerne hindringer mens hun/han er «ute». Hindringene skapes av motstandere og overvinnes med hjelp fra støttespillere (1968, s. 26–64). Forbindelsene til eventyrsjangerens grunnstruktur er spesielt synlig i *I morgen var jeg alltid en løve* (2005). Den erfarne leseren vil bevisst eller

ubevisst kjenne igjen eventyrets sjangertrekk før de blir tydelige i kapitlene «'Hesten er et hovdyr'» og «Reisefølge», hvor den til da eventuelt tause kunnskapen bekreftes.

I første del av *I morgen var jeg alltid en løve* forteller Lauveng om hvordan hun gikk fra å være frisk til gradvis å bli mer og mer forvirret og syk. Midtre del av boken tar hovedsakelig for seg tiden som psykisk syk og erfaringene hun da fikk med psykiatrien. I bokens siste del får vi innsikt i hvordan hun gradvis ble frisk igjen. Lauvengs historie, slik den formidles i den første selvbiografien, kan derved sies å oppfylle Propps hjem–ute–hjem-struktur helt bokstavelig: Hun bodde hjemme som frisk før og etter sykdomsperioden, og da hun var syk, bodde hun på psykiatriske avdelinger. Boken oppfyller også hjem–ute–hjem-strukturen i overført betydning, på et emosjonelt nivå: Hun befant seg i det vi kan kalle en normaltilstand som frisk, før og etter sykdomsperioden da hun var «utenfor».

Målet til Lauveng var å bli frisk, selv om hun ikke nødvendigvis visste det da hun var på sitt sykeste. Vi kan i den forbindelse gjenkjenne Greimas og Propp sin vektlegging av hjelpere og motstandere gjennom hele boken, fordi Lauveng veksler mellom å kritisere og rose ansatte i psykiatrien. Eksempler mennesker som hjalp henne på veien mot målet, er ekstravakten som tok henne alvorlig og ga henne muligheten til å gjøre noe for andre, og legen som turte å beklage etter at han hadde tatt beslutninger uten først å rådføre seg med henne (2005, s. 102, 114). Eksempler på motstandere er personer som overså hennes grunnleggende behov for å bli sett og hørt, eventuelt beskrev disse behovene i nedlatende termer, og som hun opplevde at manipulerte og sviktet henne (s. 63, 86).

Mot slutten av «'Hesten er et hovdyr'» (2005), siste kapittel i bokens andre del, blir koblingen til eventyrtradisjonen eksplisitt. Lauveng skriver at «som i alle andre eventyr var det også her en ond dronning som hadde gitt meg med på veien mindre heldige 'gaver'» (2005, s. 143). Indirekte omtaler hun her sin egen historie som et eventyr. Hun nevner også hindringer knyttet til seg selv – at hun var ung, hadde lite nettverk og lite livserfaring (s. 143). I det neste kapittelet, «Reisefølge», blir forbindelsene til eventyret med dets hjelpere og motstandere overtydelige.

«Reisefølge» står som det første kapittelet i bokens siste del, «Historier om forandring» (2005). Her fremstiller Lauveng sin egen historie som en parallell til eventyret om «Askeladden og de gode hjelperne», innsamlet og nedskrevet av Peter Christen Asbjørnsen og Jørgen Moe på midten av 1800-tallet. I eventyret reiser Askeladden til kongen, med mål om å vinne prinsessen og halve kongeriket. Kongen viser imidlertid lite vennlighet og desto større motstand, og har åpenbart liten tro på Askeladden. Askeladden må gjennom flere hindringer før han når målet. Med seg på reisen har han imidlertid seks gode hjelpere,

som besitter forskjellige ekstreme egenskaper, og som gjør det mulig for ham å overvinne utfordringene han treffer på (i Lauveng, 2005, s. 147–161). Når Lauveng gjenforteller eventyret, trekker hun samtidig fortløpende frem hjelpere hun selv møtte, med beslektede egenskaper som Askeladdens støttespillere. Dessuten traff hun i likhet med Askeladden det hun kaller «småkonger», mennesker som ikke trodde på henne, men mente hun måtte lære seg å leve med sykdommen og begrensingene som fulgte med (s. 151).

2.3.4 Betydningen av de arketekstuelle forbindelsene

Når forfattere utgir bøker, vil de gjerne nå ut til et større antall lesere. Da må de skrive om noe vi synes det er interessant å lese om, og på en slik måte at det appellerer til oss. Norunn Askeland og Eva Maagerø, professorer i norsk, forteller i et intervju med *Tidsskrift for fagprosa og allmenn sakprosa* at mange liker å lese om en strevsom vei frem mot et mål, og at (selv)biografier og fortellinger da er funksjonelle sjangre (i Haugestad, 2014). Vi kjenner igjen fokuset på å oppleve motstand og streve fra begge de litterære tradisjonene, både eventyrtradisjonen og den som innbefatter temaet psykisk sykdom og kritikk av det psykiske helsevernet. De arketekstuelle forbindelsene utgjør altså en abstrakt og overgripende del av det litterære språklaget og forteller noe om innholdet og strukturen i Arnhild Lauvengs selvbiografier.

Når Lauveng skriver seg inn i godt etablerte tradisjoner, skriver hun seg samtidig inn i selskap med store forfattere og verk. De omtalte arketekstuelle forbindelsene – tradisjonene – inkluderer flere litterære sjangre, for eksempel romaner og eventyr. Romaner og eventyr skiller seg imidlertid fra Lauvengs bøker ved å være skjønnlitteratur. Lauveng skriver selvbiografier, som kan kategoriseres som litterær sakprosa. Bøkene har med andre ord det vi kan omtale som «litterær verdi», fordi de kan gi en god leseopplevelse, samtidig som de viser til faktiske hendelser. At den strevsomme veien som skildres er sann, kan ha gjort bøkene enda mer interessante for leserne. Å vekke interesse er viktig for å selge, og salgstallene er av stor betydning når det kommer til hvor mange en når ut til og derved kan påvirke. Dette henger igjen sammen med makt.

2.4 Det faglige og diagnostiske språklaget

Leger, psykologer og andre behandlere i hjelpeapparatet inngår i en faglig diskurs. Der sosialiseres de inn i et fagspråk, som innen medisin og psykologi inkluderer et diagnostisk språk. Det diagnostiske språket kan komme til syne blant annet i journaler. Behandlere i

helsevesenet er lovpålagt å føre journal over pasientene de møter gjennom sitt yrke. I den psykiatriske journalen er det gjerne fokus på pasientens oppvekst, orienteringsevne og tilstedeværelse (Hydle, 1996, s. 117). Behandlernes faglige kompetanse og fagspråk gir journalbeskrivelsene autoritet. Det som nedtegnes, blir også bevart, uansett om pasienten blir frisk eller forblir syk, og uansett om den som beskrives, er enig eller uenig i person- og situasjonsbeskrivelsene: «Journalene blir derfor viktige symboler på [behandlerens] kunnskaper og makt», skriver Ida Hydle (1996, s. 122).

Arnhild Lauveng skriver ikke mye om egne journaler, men de nevnes likevel i både *I morgen var jeg alltid en løve* (2005) og *Unyttig som en rose* (2008). Vi får derved vite at hun har lest journalnotater om seg selv, og disse ligger innreflektert mellom linjene i bøkene hennes. Hun kan sies å opponere mot journalenes fremstilling og premissene som ble lagt til grunn for beskrivelsene og behandlingen av henne som syk. Derfor er det i denne oppgaven relevant også å gå inn på fagspråket, inklusive journalføringen som sjanger.

I «Tradisjon og funksjonalitet i medisinsk språk» i *Forbildets forbilder* (1996) viser Hydle til de engelske begrepene «illness» (pasientens sykdomsfølelse) og «disease» (legens opplevelse av sykdommen fra et biomedisinsk perspektiv) (s. 123). Førsteamanuensis i medisinsk historie Anne Kveim Lie (2011) forteller at skillet mellom «illness» og «disease» har blitt problematisert fordi det impliserer en distinksjon mellom subjektiv og objektiv forståelse av sykdom. Den objektive forståelsen, «disease», anses da som upåvirket av tid og rom. Lie skriver at noen har kritisert dette skillet for å være kunstig, fordi vi alle er påvirket av kultur og samfunn (s. 20). Følgelig kan vi hevde at innholdet i et sykdomsbegrep uansett er relativt (Hydle, 1996, s. 125). Samtidig er det andre, ifølge Anders Johan W. Andersen (2014), som mener at det faktisk *er* mulig å etablere et objektivt sykdomsbegrep, men da knyttet til biologiske eller fysiologiske avvik. Ettersom psykisk sykdom oftere ikke har noen biologiske eller fysiologiske markører, blir diskusjonen om det er mulig å skille mellom et subjektivt og et objektivt sykdomsbegrep, enda mer kompleks i forbindelse med psykisk sykdom (s. 202). Dette gjelder også den psykiatriske diagnosen schizofreni, som Lauveng hadde. Det relative ved sykdom og helse kan altså sies å være ytterligere relativt ved psykisk sykdom, sammenlignet med somatisk sykdom.

I og med at en psykisk sykdom er relativ, krever forståelse av den psykiatriske pasienten fortolkning. Likevel, konstaterer Petter Aaslestad (1995), er det sjelden at de som skriver journaler, tillater seg å komme med åpenbart subjektive vurderinger av pasienten som omtales. Han lurer på om dette kan skyldes at de er redde for å fremstå som uvitenskapelige (s. 18). Behandlerne etterstreber med andre ord en objektiv stil. Ifølge professor i språklig

kommunikasjon Jan Svennevig (2001) kjennetegnes en objektiv stil av «nøytralitet» og «svak eller ingen evaluering» (s. 137). Samtidig vet vi at språket ikke er naturgitt, men hviler på konvensjoner, og ordvalg er derfor ikke uskyldig. Heller ikke de som fører pasientjournaler, er upåvirket av tid og rom, uansett hvilket språk eller hvilken stil de bruker for å formidle pasientinformasjon. Dette kan ses i sammenheng med Hydles (1996) spørsmål, om tekstanalyse av journaler kan gi oss «innblikk i legers idé- og forestillingsverden, av verdensbilde og menneskesyn» (s. 118). Aaslestad viser indirekte at svaret på Hydles spørsmål er «ja» når han i «Pasienten som tekst – revisited» (2007) tar utgangspunkt i Knut Hamsuns psykiatriske journal fra Gaustad. Han demonstrerer hvordan lege Gabriel Langfeldts idéhistoriske forståelse og verdensbilde kommer frem i journalen, og at legens verdensbilde kolliderer med pasientens: «Det avtegner seg en grunnleggende konflikt mellom professorens *naturalistiske* verdensbilde og dikterens *modernistiske*» (Aaslestad, 2007, s. 129). Journalen representerer således ikke bare en kilde til informasjon om pasienten. Den utgjør også en kilde til informasjon om den som fører pennen. Den som skriver journaler, har imidlertid autoritet i kraft av sin stilling og derved makt.

Lauveng refererer ikke til faglitteraturen jeg nå har redegjort for, det vil si kritikken av skillet mellom et objektivt og subjektivt sykdomsbegrep, som innebærer at psykiatriens fagspråk inkluderer fortolkning, og understrekningen av at språkbruken vår hverken er objektiv eller verdinøytral. Denne faglitteraturen danner imidlertid et bakteppe for min analyse av hvordan Lauveng tematiserer og kritiserer fagspråket. Ved hjelp av det faglige språklaget i Lauvengs selvbiografier vil jeg vise hvordan også fagpersoners fremstillinger av pasienter og deres sykdom inkluderer elementer av fortolkning. Dette kommer til syne gjennom Lauvengs tematisering av behandlernes språkbruk, som hverken er nøytral, uskyldig eller fullstendig dekkende for det de beskriver.

Kapittelet «Ensomhet i blåhvit kjole» (2005) handler om kollisjonen mellom et rasjonelt og et irrasjonelt verdensbilde. I den forbindelse skriver forfatteren:

Eller skulle de vært enige med meg i at ja, det er en ulv her, og tatt en stol og gått løs på den sammen med meg? Jeg synes ikke det. [...] Ulven var min egen, og kampen var min egen, og ingen andre kunne kjempe den kampen. Følelser kan derimot deles, og følelser er noe vi har felles, alle sammen. Jeg satte pris på dem som ønsket å dele følelsene med meg; «Jeg kan ikke se dine ulver, men hvis jeg hadde sett ulver, ville det skremt vettet av meg. Blir du redd?». Redsel, og hjelpeløshet, avmakt, sorg, fortvilelse og skam, det kan vi alle forstå, og der kan vi møtes. Da er vi forbi diagnosene og symptomene og kategoriene, og begynner å være mennesker. (Lauveng, 2005, s. 52–53)

Som sitatet viser, trenger ikke behandlere å forkaste eget verdensbilde for å prøve å komme pasienters virkelighetsforståelse i møte. Det som er viktig, slik jeg forstår Lauveng, er å forsøke å tolke sammenhengen mellom den sykes symptomer, som for friske virker irrasjonelle, og den faktiske verden rundt pasienten. Hun er opptatt av å finne ut hva som er *årsaken* til symptomene. Det er nemlig ikke tilfeldig hva en pasient hallusinerer om og utvikler av vrangforestillinger, «det er ikke det minste ute av kontakt med virkeligheten selv om det er ute av kontakt med ordene» (Lauveng, 2005, s. 38). Å finne ut av hvorfor en pasient er redd, og hva hallusinasjoner og vrangforestillinger symboliserer, krever imidlertid tolkning. Behandlers tolkninger avhenger av deres virkelighetsforståelse og forståelseshorisont. Derved vil det subjektive elementet også komme inn i behandlernes fremstillinger, til tross for deres fagkompetanse og fagspråkets objektive stil.

Lauveng skriver om det som på psykologiens fagspråk kalles «den fundamentale attribusjonsfeil»: Vi tillegger oftere egne feil ytre årsaker (faktorer utenfor oss selv) og andres feil indre årsaker (personkarakteristikker) (2005, s. 59–60). Det er sannsynlig at denne attribusjonsfeilen tidvis også gjelder behandlere i psykiatrien, selv om de burde ha kunnskap om fenomenet. Til tross for at de arbeider med pasienter og har psykologisk fagkunnskap, får de ikke tilgang til hele mennesket. Lauveng eksemplifiserer denne begrensningen, ved å vise til journalnotater og uttalelser fra pleiere som utløste skam i henne. I forbindelse med selvsikring beskrev behandlerne henne som oppmerksomhetssøkende og «selskapssyk». I dag synes hun det er skremmende at slike oppfatninger nedtegnes som sannheter, uten videre faglig refleksjon (s. 63–64). Alle mennesker ønsker selskap og å bli sett, men ikke alle blir beskrevet på nedlatende måter. Å si at noen ønsker selskap eller en å snakke med, gir helt andre konnotasjoner enn å si at de er «selskapssyke». Ekstra problematisk blir det når denne type personkarakteristikker får autoritet og definisjonsmakt på grunn av skriverens maktposisjon, og fordi de innlemmes i en ellers «objektiv» språkføring.

Et lignende eksempel finner vi i kapittelet «Søleskvettliv» (2008). Også her demonstrerer Lauveng verdiladningen i ord gjennom å spørre om vi ser «en *trassig pasient* som må *presses* til å spise eller en *livredd jente* som *lengter* etter trygghet og nåde» (2008, s. 94, min utheving). Mennesker må ha mat, og det må tilføres næring til pasienter som over tid nekter å spise. Det skapes imidlertid svært forskjellige forestillinger om en pasient omtales som trassig (personkarakteristikk) eller livredd og lengtende (faktorer utenfor personen selv). Den som skriver journal, velger hvilke ord som skal brukes, og ordvalget styrer hvor mottakerne legger sympatien. Ordvalg er altså ikke uskyldig, heller ikke når fagpersonell foretar seleksjonen.

Hvem taler? Spørsmålet er fundamentalt i forbindelse med journaler og annen litteratur som fremstiller virkeligheten. Aaslestad (1997) hadde dette spørsmålet med seg da han analyserte journalene til pasienter med schizofreni på Gaustad i perioden 1890–1990. I sitt arbeid stilte han spørsmål ved hvordan den som førte journalen klarte å skille mellom beskrivelse og vurdering, og om hvordan pasienten kom til orde (s. 31, 188). Den som skriver journal, er i tillegg til hverdagspråket påvirket av en faglig diskurs og egen virkelighetsforståelse og forståelseshorisont. Journalføreren skal formidle pasientens situasjon iblandet egen forståelse av situasjonen, pasienten og pasientens forståelse. Derved blir journalførerens fortellerrolle «dobbel og paradoksal» (Aaslestad, 1997, s. 188). Hvordan behandlere skriver om pasienter i journaler, avhenger av forhold som tid, sted og utgangspunkt for skildringene. Intelligens, varme og medmenneskelighet spiller også inn, ifølge Aaslestad (s. 30, 47).

Påpekningen av at trekk og forhold knyttet til behandlerne selv påvirker journalføringen, finner vi igjen i en artikkel om journalers litterære verdi fra 1981, skrevet av professor i medisin Ole Didrik Lærum. Han skriver at journaler «kan gjenspeile de skiftende sinnstemninger hos vakthavende lege, fra den lyse sorgløse tone rett etter en uventet god middag på hospitalkantinen til de dystre gufs som leses inn på diktafonen utpå morgenvaksten mot slutten av en hard vakt» (i Hydle, 1996, s. 122). En leges sinnstemning varierer med dagsformen. Det samme kan gjelde egenskapene Aaslestad lister opp. Dette er individavhengige faktorer, som kan farge det journalføreren skriver om pasienten. I flere av historiene Lauveng trekker frem i sine selvbiografier, virker det som om noen av behandlerne hun møtte, manglet slike «gunstige» karaktertrekk Aaslestad presenterer.

De som behandler mennesker med psykiske lidelser, og skriver om dem i journaler, tolker pasientene og deres symptomer, og utdeler deretter diagnoser etter diagnosemanualer. Lauveng tematiserer det diagnostiske språket i begge selvbiografiene, men spesielt i kapittelet «'Hesten er et hovdyr'» (2005). På den ene siden kan diagnoser vise til informasjon som skaper sammenheng i et ellers uoversiktlig og komplisert mentalt landskap hos pasienten. Som Lauveng skriver: «Noe av det som er godt med en diagnose er at den gir en akseptabel forklaring på virkeligheten» (2008, s. 173). På den annen side er virkeligheten langt mer omfattende og kompleks enn det språket – og i hvert fall det diagnostiske språket alene – kan formidle. Som Lauveng også påpeker, sier for eksempel kjennetegn på schizofreni ingenting om hva som er årsaken til at en pasient har blitt syk (2005, s. 134). Diagnosemanualer regner opp hvilke kriterier som kvalifiserer for en diagnose, men formidler ingenting om alt det pasienten er i tillegg. Lauveng virker å ville få frem at mennesker er langt mer enn diagnosene

de blir tildelt, og at behandlere derfor tidvis må bevege seg bort fra diagnosemanualene og heller sette hele mennesket i sentrum (s. 142–143).

Oppfordringen til å se forbi diagnosemanualer, kan settes i sammenheng med Lauvengs kritikk av såkalte «sannhetssetninger», setninger som formidler en konkluderende «sannhet» uten videre refleksjon og nysgjerrighet. Hun refererer blant annet til en lærebok hun selv leste som psykologistudent, hvor det om kjennetegn på schizofreni stod at den syke hadde «svekket sosial fungering, inkludert vansker med å etablere og å opprettholde interpersonlige relasjoner, [...] dårlig eller manglende personlig hygiene» (i Lauveng, 2005, s. 128–129). Videre skriver hun:

Det som skremmer meg mest ved disse «sannhetssetningene» er at de konsentrerer seg så kraftig om formen, det ytre observerbare og beskrivbare, at det blir liten plass igjen til innholdet. De blir så opptatt av å beskrive at det blir liten plass til å forstå. Og de blir så opptatt av det avvikende og bisarre at det allmennmenneskelig forståelige forsvinner så totalt at man nesten glemmer at det eksisterer. (Lauveng, 2005, s. 135)

Når Lauveng går i dialog med og kritiserer fagspråket, inkludert diagnosespråket, har hun erfaring både fra rollen som behandler og som pasient. Denne dobbeltrollen gir fremstillingene og kritikken hennes troverdighet, som jo igjen er en viktig faktor i forbindelse med makt.

2.5 Det berøvede og bedrøvede språklaget

Arnchild Lauveng konstaterer at mange som blir innlagt på psykiatrisk avdeling, opplever å bli fratatt sitt vanlige språk. Dette skjer fordi pasientene erfarer at andre ikke tar dem alvorlig når de bruker sitt ordinære språk for å fortelle det de vil formidle. Den som blir berøvet sitt vanlige språk, må erstatte det med noe annet for å kunne kommunisere med andre mennesker. Lauveng skriver at pasientene da gjerne erstatter det vanlige språket med et «røverspråk», som ofte er «bedrøvet» (2005, s. 55, 70). Mange vil assosiere begrepet røverspråk med Astrid Lindgrens bøker om detektiven Kalle Blomkvist. I Lindgrens bøker er røverspråket et hemmelig språk, hvor hver konsonant tillegges en «o» og så gjentas samme konsonant. For eksempel blir «Karl» til «Kok-a-ror-lol» (Lindgren, 1993, s. 25). Andre vil kunne assosiere begrepet med Kjell Lunds barneviser «Røverspråket» (1968), hvor det settes «p» foran alle ord. Psykiatriske pasienter tilegner seg imidlertid hverken Lindgrens eller Lunds røverspråk. Det er symptomene som blir pasientenes røverspråk, forteller Lauveng (2005, s. 55). Selvskading, hallusinasjoner og vrangforestillinger er symptomer hun skriver mye om.

Ifølge Lauveng er «røverspråket» mer eller mindre bevisst, fordi pasienten gjerne kan bruke det for å oppnå noe. Samtidig kan dette berøvede språket ofte også karakteriseres som bedrøvet eller trist. Den bedrøvede delen av «røverspråket» omtaler Lauveng som mer ubevisst – i hvert fall noe en ønsker å holde unna bevisstheten (2005, s. 61, 70). Det bedrøvede språket ligger der, skriver hun, «som en skambelagt forvrenging av det man aldri, aldri kan innrømme. For eksempel *at man er ensom og ønsker å bli sett*» (Lauveng, 2005, s. 58, utheving som i originalen). Lauveng opplevde i en periode at ordene hennes var av liten verdi. Selvskadende handlinger hadde imidlertid en helt annen status. Hun erfarte at vanlige ord og uttrykk var utilstrekkelige, og at «røverspråket» – symptomene – måtte til for å bli sett og hørt:

Jeg lærte ganske raskt at dersom jeg var redd, lei meg og ensom, og sa til pleierne på avdelingen at jeg hadde det vanskelig, så bad de meg om å tenke på noe annet. [...] Så, når ensomheten ble større og stemmene brølte og jeg virkelig trengte noen å snakke med, kuttet jeg meg opp. Det kunne ikke pleierne overse, ikke helt [...] Noen skjønnte først når blodet rant at jeg mente det jeg sa, at jeg virkelig hadde det vondt, og at jeg virkelig trengte noen. (Lauveng, 2005, s. 58–59)

Lauveng forteller at behandlerne først kunne prioritere tid til henne og møte hennes behov når hun skadet seg selv. Derved lærte hun at selvskading var et virksomt språk å uttrykke seg på, som utløste det hun ønsket seg: tid og oppmerksomhet. Å få tid og oppmerksomhet er imidlertid ikke det samme som å bli forstått. Når en pasient kommuniserer gjennom symptomer, som selvskading eller hallusinasjoner, uten at symptomene tolkes i samhandling mellom pasient og behandler, kan «røverspråket» bli ugjennomtrengelig vanskelig å forstå for uinnvidde. Det kan til og med bli vanskelig å forstå for pasienten selv.

Slik Lauveng ser det, er pasientens såkalte røverspråk «tilpasset de sosiale kodene på institusjonen, et språk som virker bedre fordi det er sånn de ansatte rundt deg forventer at du skal kommunisere» (2005, s. 55). Det er altså ikke bare pasienten selv, men også behandlerne, som bidrar til at «røverspråket» blir en pasients språknormal, deres dominerende uttryksmåte. Dette språket etableres som konsekvens av manglende vilje eller evne til å ta pasienter alvorlig når de bruker det vanlige hverdagspråket, og er et resultat av forventinger om at pasienter kommuniserer nettopp gjennom symptomer. Som Lauveng selv påpeker, gjentar vi gjerne atferd som gjør at vi oppnår det vi ønsker oss (s. 60). Da er det åpenbart risikabelt om pasienten møter behandlere som ikke lytter ved formidling av behov med det vanlige språket, men kun ser pasientene når de tyr til symptomer som avviker fra normal atferd. Den faglige diskursen, som inkluderer fagspråket, fagkunnskapen og måten behandlere

møter pasienter på, kan med andre ord ha innflytelse på hvilket språk pasientene opplever at de får mest igjen for å benytte.

«Røverspråket» kan anses som del av en pasientdiskurs. Det er mulig at de sosiale kodene på institusjonen bidrar til å skape og opprettholde denne alternative måten å kommunisere på. Hvordan de ansatte møter pasientene, kan legge grunnlaget for hvilken ytringskultur som manifesterer seg innenfor psykiatrien. Anine Kierulf (2021) minner om betydningen av å reflektere over hvordan ytringskulturen er i forskjellige sosiale kontekster, og om muligheten til å ytre seg egentlig er reell (s. 10). På en psykiatrisk avdeling er det en asymmetrisk relasjon mellom behandler og pasient, og det er derfor naturlig at behandlerens tenke- og handlemåte påvirker pasientenes tenke- og handlemåte. Hvis pasienten opplever å bli berøvet sitt vanlige språk – og det er behandlere i maktposisjoner som tar språket fra dem – blir det dårligere kår for muligheten til å ytre seg dersom målet er å bli hørt, anerkjent og forstått. Da må den berørte finne andre metoder eller annet språk å uttrykke seg med, for eksempel et såkalt røverspråk, som kan inkludere selvdestruktive handlinger.

Lauveng forteller om hvordan hun selv benyttet seg av «røverspråket». Vi får innsikt i symptomer som selvskading, hallusinasjoner og vrangforestillinger, som inkluderer møtene med en hun kaller «Kapteinen», med «Ensomheten i blåhvit kjole» og forskjellige dyr. Selvskadingen og «Kapteinen» var ifølge Lauveng symptomer og bilder på viktige utfordringer som handlet om krav og mestring (2005, s. 47). Hallusinasjonene kan forstås som metaforer for Lauvengs følelser og tema hun var opptatt av. «Kapteinen» fremstår som en personifisering av et strengt og destruktivt «over-jeg», som setter umenneskelige krav, og forteller henne hvor udugelig hun er. Kapteinens krav, skriver Lauveng, «tilpasset seg situasjonen, men de var alltid strenge, og mat, søvn, perfeksjonisme, straff og utskjelling var stadig viktige tema» (2005, s. 41). En annen hallusinasjon var «Ensomheten», en vakker kvinne som plutselig en dag stod ved postkassen da en ung Arnhild kom hjem fra skolen. Lauveng skriver at hun med en gang visste at kvinnen personifiserte ensomheten hun følte hadde inntatt henne (s. 18, 28–29).

Årsaken til «røverspråket» forblir utilgjengelig for andre – inklusive behandlerne – om de ikke påtar seg innsatsen som kreves for å forstå symptomene. Å søke å forstå er også viktig for at pasienten skal kunne bli bedre og etter hvert ta tilbake og bruke sitt vanlige språk. Lauveng skriver også selv at symptomene hennes «ikke ble borte før [hun] hadde fått ord som erstatning for bilder og handlinger, og kunne fortsette å arbeide med temaet på den måten» (2005, s. 48).

Ved hjelp av hverdagsspråket og faglig kompetanse makter en frisk og utdannet Lauveng i dag å forklare hva som var årsaken til «røverspråket», til symptomer som selvskading, hallusinasjoner og vrangforestillinger. Hun hjelper derved leseren å forstå noe som ellers kan virke fjernt og uforståelig. Dette kan hun gjøre fordi hun har tatt tilbake sitt vanlige språk og opparbeidet seg autoritet. Begge forhold – språk og autoritet – regnes som fundamentale forutsetninger for makt.

2.6 Blandingsdiskurs dominert av et hverdagslig språklag

Til sammen utgjør de språklige lagene – det litterære, det faglige og det «berøvede og bedrøvede» språket – en blandingsdiskurs. Selv om Arnhild Lauveng refererer til lyrikere og andre skjønnlitterære forfattere, er ikke hennes språk spesielt poetisk. Hun bruker heller ikke mange fremmedord og fagbegreper, som nok hadde vært tilfellet om hun ville at fagspråket skulle dominere. Hun lar rimeligvis heller ikke «røverspråket» være det mest fremtredende språklaget, ettersom dette ikke er et umiddelbart forståelig språk for uinnvidde. Det dominerende språklaget i blandingsdiskursen er et fjerde språklag: et enkelt hverdagsspråk. Samspillet mellom språklagene er likevel avgjørende. Lauvengs litterære referanser og fagkompetanse, som inkluderer fagspråket, gir autoritet til den relativt enkle språkføringen, som fremstiller og forklarer «røverspråket». I tillegg kan det at bøkene er skrevet med enkle setninger og et tilgjengelig vokabular, ha bidratt til deres brede appell og muliggjort at Lauveng har nådd frem til den sammensatte målgruppen selvbiografiene virker å ha.

De forskjellige språklagene kan ses i sammenheng med Lauvengs roller og identitet. Mens roller er knyttet til konvensjoner og sosiale kontekster, handler identitet om hvem vi dypest sett er (Svennevig, 2001, s. 120). Både roller og identitet skapes, opprettholdes og endres i relasjon med andre mennesker. De amerikanske litteraturforskerne Sidonie Smith og Julia Watson konstaterer i *Reading Autobiography. A Guide for Interpreting Life Narratives* (2001) at vår forståelse av hvem vi dypest sett er, påvirkes av diskursene – de sosiale kontekstene – vi omgir oss med og selv er del av (s. 33). Det vil si at rollene vi innehar, påvirker vår identitet.

Roller kan være langvarige eller tidsbundne, institusjonelle eller private (Svennevig, 2001, s. 120). Eksempler på institusjonelle roller som kan knyttes til Lauveng, og samtidig demonstrerer at roller er dynamiske, er hennes tidligere rolle som psykiatrisk pasient og nåværende rolle som psykolog og behandler. Rollene vi inntar, spiller sammen og bidrar til å forme vår identitet. Identitet er altså en konstruksjon hvor ulike aspekter ved oss spiller

sammen, slik at vi kan bygge en forestilling om hvem vi er (Smith & Watson, 2001, s. 33–35). Lauveng er ikke litteraturleser og forfatter + psykolog + tidligere pasient + privatperson, men en sammensmeltning blant annet av disse rollene. Språkene hun er sosialisert inn i, som følge av de rollene hun har hatt, vil rimeligvis møtes, komme i forhandling og fusjoneres når Lauveng fremstiller seg selv og sin historie. Blandingsdiskursen er med andre ord hennes «naturlige» språk, fordi hun har en sammensatt identitet som følge av forskjellige roller, som igjen har formet hennes språkpraksis.

Til tross for at roller hovedsakelig spiller sammen, kan vi stedvis observere at Lauveng tydelig trer ut og inn av de forskjellige rollene hun innehar. Dette tematiserer hun også selv, når hun skriver om selvskading, og hvordan smerteropene hennes ble beskrevet av behandlere i hjelpeapparatet:

Selv nå, når jeg sitter og skriver dette, kjenner jeg hvor mye mer behagelig det er å hoppe inn i behandlerrollen og snakke om at vi som behandlere må akseptere pasienters behov for oppmerksomhet enn det er å fortelle om mitt eget oppmerksomhetsbehov den gang jeg var pasient. [...] Det sier meg noe om at skammen er sterk, og at det ikke er rart at pasienter må holde hardt på at det er sykdommen som er årsak til deres atferd, og ikke noe de på noen måter har kontroll over. (Lauveng, 2005, s. 65)

Lauveng har god grunn til samtidig å spille ut flere av sine (tidligere) roller når hun formidler historier fra eget liv. Likevel kan rolleskiftene noen ganger ses i sammenheng med skam, slik det fremgår av sitatet over. I *Encyclopedia of Life Writing: Autobiographical and Biographical Forms* (2001), om «Shame and Life Writing», skriver Rosamund Dalziell, professor i australsk litteratur, at skam er forbundet med hemmelighet og glemsel. Med referanse til psykologen Michael Lewis påpeker hun også at skam kan medføre et ønske om å gjemme seg (s. 807). Lauveng gjør det tydelig at «vi-et» av behandlere inkluderer henne, og at pasientrollen hører fortiden til. Denne understrekningen kan skyldes et behov for nettopp å «gjemme seg» bak og legitimere sine fremstillinger ved hjelp av behandlerrollen, samtidig som hun får dekket behovet for å formidle sine erfaringer fra perioden hun var syk.

Ved hjelp av kapittelet «Kjærlighetsrosor og profesjonelle skår» (2005), der Lauveng særlig tematiserer forventninger og selvoppfyllende profetier, vil jeg vise samspillet mellom språklagene som utgjør blandingsdiskursen. Lauveng skriver om en hendelse fra en av sine innleggelser. Hun ble invitert til fredagskaffe på avdelingen, sammen med noen kongressdeltakere. Gjentatte ganger tidligere i lignende situasjoner hadde hun knust kopper og skadet seg på glasskårene. Likevel ble hun oppfordret til å delta (s. 83). Også denne

gangen endte det med at hun forsøkte å knuse glass for å skjære seg (s. 84). Hun ble deretter ført til rommet sitt, som allerede var ryddet. Lauveng tenkte da, ifølge gjengivelsen av situasjonen flere år senere, at dette «visste de på forhånd at ville komme. Dette var planlagt [...] Gjestene fra konferansen – var dette til ære for dem?» (2005, s. 85). Hun stiller spørsmål ved om episoden var planlagt, for at hun skulle demonstrere oppførselen til psykiatriske pasienter i fri utfoldelse:

Det jeg vet, var at de forventet galskap, og de fikk galskap. I alle fall en stund, før galskapen snudde til sinne og sorg. For selv om jeg var syk, så var jeg ikke så gal at jeg ikke reagerte helt riktig på å bli utsatt for manipulering og svik; det gjorde vondt. (Lauveng, 2005, s. 86)

Etter å ha fortalt om denne hendelsen, beskriver hun et besøk hos moren. Moren valgte å dekke bordet med sitt fineste servise, til tross for advarsler om at datteren kunne komme til å knuse noe. Lauveng knuste imidlertid ingenting hjemme hos moren, og synes å mene at forklaringen er så enkel som at hun mestret situasjonen, fordi moren forventet det (s. 88–89). Hun skriver at leserne av hennes bøker kan se til den amerikanske psykologiprofessoren Richard C. Atkinson og hans medforfattere i *Hilgard's Introduction to Psychology* fra 1996, for en oversikt over forventningers betydning for en situasjons utvikling (s. 90). I tillegg henviser hun til «den amerikanske forskeren Scott» og hans *The Making of Blind Men* fra 1969 (s. 91). Referansene til Atkinson og Scott understøtter Lauvengs poeng om at forventinger betyr noe for mennesker og deres utvikling.

I min gjengivelse av kapittelet «Kjærlighetsroser og profesjonelle skår» (2005) kan vi gjenkjenne det litterære språklaget og nettverket av tekstlige forbindelser som Lauveng skriver seg inn i, gjennom psykiatrikritikken og referansene til faglitteratur. Faglitteraturen aktiverer også det innreflekterte fagspråket. Selvskadingen som symptom er et eksempel på «røverspråk», som Lauveng i den gjengitte episoden mener ble utløst som følge av forventinger om «galskap» fra de ansatte. Selv om disse tre første språklagene kommer tydelig frem i eksempelet, er kapittelet dominert av en enkel og hverdagslig språkføring. Årsaksforklaringene må også kunne kalles enkle: De som forventer mestring får mestring, og de som forventer galskap får galskap.

Formidlingen er etter min mening virkningsfull, fordi Lauveng som forteller er tett tilknyttet og har erfaring med alle de språklige lagene. Dette handler om både autoritet og autentisitet, som jeg vil tematisere nærmere i forbindelse med makt. I denne omgang nøyer jeg meg med å påpeke at vi lett blir påvirket av fremstillinger formidlet i et slagkraftig språk,

av en person med autoritet og relevant erfaring. Før jeg går inn i diskusjonen om Lauvengs makt, vil jeg derfor minne om betydningen av å lese en umiddelbart slagkraftig og troverdig tekst med et kritisk blikk.

Hvilke forventninger vi møter andre med, sier noe om hvordan vi ser og oppfatter dem. Samtidig kommer forventningene våre fra et sted. Det er lett for leserne å kritisere pleierne i ettertid, ut fra hvordan de fremstilles i Lauvengs bøker. I bøkene er det imidlertid Lauveng som har definisjonsmakten, fordi det er hun som fører ordet. Hun velger hva som skal vektlegges og utelates, og hun fortolker. Kanskje var ikke de ansattes forventning om det Lauveng kaller galskap, et resultat av forutinntatte holdninger, men at de gjentatte ganger faktisk hadde erfart at hun reagerte slik. En annen mulighet er at pleierne ikke forventet «galskap» i det hele tatt, men mestring slik som moren, og nettopp derfor inviterte henne med på fredagskaffe. Vi kan også tenke oss at pleierne ville blitt kritisert om de aldri lot Lauveng få en ny mulighet til å vise at hun kunne håndtere fredagskaffen. Når de eventuelt gir henne nye sjanser, må de imidlertid ha en plan for håndtering av situasjonen dersom det ikke skulle gå så bra som de kanskje håpet. Dette kan også være grunnen til at rommet til Lauveng var «ryddet» da hun ble fraktet dit etter episoden under fredagskaffen.

Hvis vi ser bøkens kapitler og historier i sammenheng, blir behovet for å stille seg kritisk til Lauvengs formidling tydeligere. Hun skriver nemlig noen kapitler senere at hun kunne «misforstå andres utsagn, handlinger og intensjoner» (Lauveng, 2005, s. 133). I den forbindelse forteller hun om en kveld en pleier kom for å hente tøyet på rommet hennes, fordi pasientene på grunn av sikkerhetsbestemmelser ikke fikk ha klær inne hos seg om natten. Pleieren hadde akkurat vært på naborommet og hadde med seg klær og et par sko derfra. Da hun var på Lauvengs rom, gikk alarmen. Pleieren måtte legge fra seg det hun hadde i hendene for raskt å kunne stille opp der det var behov for hennes assistanse. Forfatteren forteller:

Jeg ble lei meg og skuffet, for jeg likte denne pleieren og trodde hun likte meg også, og dessuten hadde jeg slett ikke lyst til å ta livet av meg denne kvelden, men likevel gjorde jeg lydige som hun hadde «bedt» meg om, og begynte å løsne lissene for å lage et tau og henge meg i. (Lauveng, 2005, s. 133)

I dag forstår Lauveng at pleieren ikke ønsket at hun skulle ta livet sitt med lissene. Hun er frisk og kan med avstand i tid og rom reflektere over situasjonen og sykdommen på rasjonelt vis. Pleierne måtte på sin side handle fra dag til dag, minutt til minutt. Det kommer ikke tydelig frem av boken hvor lang tid det var mellom denne hendelsen og for eksempel hendelsen med det knuste glasset. Kronologien i historiene som fortelles er generelt uklar,

ettersom Lauveng i bøkene hopper frem og tilbake i tid. Uansett, hvis ansatte fortsetter å gi en pasient glass og lisser når hun har vist ønske om og gjennomføringsevne til å skade seg og forsøke å ta livet sitt ved hjelp av slike gjenstander, kan dette fremstå som klart kritikkverdig. Samtidig, hvis de ansatte ikke gir henne nye muligheter til å vise bedring og mestring, kan også dette kritiseres. Vi får ikke innblikk i grunnlaget for at Lauveng ble invitert med på fredagskaffe akkurat den fredagen kongressdeltakerne var på besøk. Vi får bare innblikk i hennes opplevelse av situasjonen, gjenfortalt lenge etterpå. Som lesere må vi være oppmerksomme på at det finnes flere perspektiv, og det er ikke gitt at de ansatte ville sagt seg enige i at begrepene «manipulering» og «svik» inngår i en dekkende beskrivelse av fredagskaffeepisoden. Selv om Lauveng har erfaring med flere roller og former for språk, som har gitt henne muligheten til å forstå en situasjon fra flere sider, representerer hennes fremstillinger likevel bare én av mange måter å forstå og fremstille situasjonene på.

3 Forfatterens makt til å konstruere virkeligheten

Vi vet at litteratur påvirkes av samfunnet den blir til i. Ved stor salgssuksess og bred mottakelse kan imidlertid også det motsatte skje, at litteraturen påvirker mottakerne og siden samfunnet den leses innenfor. Med 42.000 solgte eksemplarer av *I morgen var jeg alltid en løve* og 7.000 solgte eksemplarer av *Unyttig som en rose* har Lauveng nådd ut til et imponerende antall mennesker.⁸ Slike salgstall av faglitterære titler gir en plattform for å utøve innflytelse og derved makt. Gjennom selvbiografiene har hun fått mulighet til å påvirke andres oppfatninger av det psykiske helsevernet. Samtidig blir litteraturen hennes en arena hvor hun kan redefinere seg selv og sin historie, etter i årevis å ha blitt beskrevet, diagnostisert og definert av andre. I tillegg kan hun fungere som et vitne for mennesker som er og har vært i en liknende situasjon, men som ikke har språket og muligheten til å fortelle sin historie.

Som følge av frihets- og selvbestemmelsesdiskursen som skjøt fart fra 1960-tallet av, vil nok mange assosiere begrepet makt med noe negativt. Makt i seg selv trenger imidlertid ikke forstås som enten et negativt eller et positivt fenomen, fordi det kommer helt an på den som forvalter makten. I Det Norske Akademis ordbok (u.å.) står det at «makt» kan vise til 1) «iboende kraft; styrke; evne», 2) «fysiske krefter; tvang», 3) «rådighet; herredømme; autoritet; innflytelse», 4) «institusjon som innehar en eller annen myndighet» og 5) «tenkt vesen som menes å kunne øve innflytelse». Av dette ser vi at fenomenet både er relativt og relasjonelt: En person eller aktør kan ha mer eller mindre makt i møte med andre. De amerikanske statsviterne Michael Barnett og Raymond Duvall (2005) skiller mellom fire former for makt: 1) direkte, 2) institusjonell, 3) strukturell og 4) produktiv makt (s. 39).⁹ Produktiv makt kan forstås som systemer av kunnskap og diskursive praksiser, det vil si sosiale prosesser hvor mening skapes, opprettholdes og endres. Produktiv makt er følgelig en indirekte og diffus maktform. Makthaveren får mulighet til å definere sosialt konstruerte forestillinger som normer, identiteter og betydninger, og definere hva som anses som mulig, sannsynlig og normalt eller det motsatte (s. 48, 55–56). Barnett og Duvalls forståelse av produktiv makt kan kort oppsummeres som muligheten til å «definere» og «skape»

⁸ Salgstallene er oppgitt i e-post (29. mars 2022) fra forlaget Cappelen Damm.

⁹ Begrepene er oversatt fra engelsk: «compulsory power», «institutional power», «structural power» og «productive power».

virkeligheten og slik påvirke andres oppfatning av verden. Beskrivelsen av produktiv makt kan ses i forlengelse av den franske sosiologen Pierre Bourdieu (1996) definisjon av symbolsk makt: «makt til å konstruere virkeligheten» (s. 40).

I den videre diskusjonen vil jeg benytte punkt en og tre av Det Norske Akademis ordboks (u.å.) betydninger av «makt» – «iboende kraft; styrke; evne» og «autoritet; innflytelse», Barnett og Duvalls (2005) begrep produktiv makt og Bourdieu (1996) begrep symbolsk makt. Med dette som utgangspunkt vil jeg diskutere Lauvengs mulighet til å konstruere verden, og derved påvirke andres virkelighetsforståelse.

3.1 Agens, autentisitet og autoritet

Grunnleggende sett handler makt om agens. Ifølge Det Norske Akademis ordbok (u.å.) viser «agens» til «virksom makt eller kraft» og til «semantisk rolle som betegner den (det) som utfører verbalhandlingen i en setning (ofte subjektet)». Litteraturen om den engelske betegnelsen «agency» kan ses i sammenheng med disse norske betydningene, men formidler samtidig et bredere og mer utdypet begrepsinnhold. Jeg velger derfor å bruke det norske begrepet agens, men benytter engelsk litteratur for å definere innholdet. Professor i sosiologi Barry Barnes definerer agens i *Understanding Agency* (2000) som «indre makt og kapasiteter, som gjennom utøvelse gjør [en person] til en aktiv enhet som konstant griper inn i hendelsesforløpet rundt [seg]» (s. 25, min oversettelse). Mer konkret kan agens forstås som å ha innsikt i egen livssituasjon, og handlekraft og handlingsrom til å ta kontroll over situasjonen. Vi kan for eksempel ta kontroll ved å benytte språket og formidle vår versjon av virkeligheten gjennom tekst. Slik henger agens sammen med forståelsen av makt som iboende evne og mulighet – i denne forbindelse – til å formidle og nå ut til andre.

Det har skjedd et skifte i Arnhild Lauvengs innsikt, handlekraft og handlingsrom fra hun var syk og innlagt pasient, til hun som frisk og praktiserende psykolog utga bøkene sine og ble forfatter. Inger Beate Larsen og Anders Johan W. Andersen (2011) påpeker at selvbiografier skrevet av mennesker med erfaring fra psykisk helsevern kan gi «en unik innsikt til viten med utgangspunkt i det vi i dag kaller et brukerperspektiv» (s. 38).

Livsskildringer kan gi innsikt og bidra til økt forståelse for andres opplevelser og påvirke leserens virkelighetsforståelse. Erfaringer utgjør basisen i litteratur om levd liv, og i den forbindelse blir autentisitet og autoritet sentrale begreper. Til tross for at «makt» kanskje utløser negative assosiasjoner, er autentisitet og autoritet positivt ladde ord som henger tett sammen i forbindelse med selvbiografisk skriving.

Forfatteren av en selvbiografi hevder direkte eller indirekte at det som står skrevet, er sant og basert på egne og faktiske opplevelser. Erfaringer nedtegnet i selvbiografier kan med andre ord autoriseres som egenopplevde både eksplisitt og implisitt – underveis i hovedteksten og gjennom paratekster (Smith & Watson, 2001, s. 27–28). Da Lauveng utga *I morgen var jeg alltid en løve* (2005), var hun ikke kjent, og boken fikk derfor ikke autoritet kun ved å ha navnet hennes på forsiden. Hun har heller ingen sjangerbetegnelse som umiddelbart hevder historienes referensialitet (implisitt, paratekst). Erfaringene hennes fikk i stedet autoritet gjennom eksplisitte opplysninger på bokens bakside (paratekst) og i innledningen (løpende tekst), hvor hun skriver at historiene hennes viser til egne erfaringer og faktiske hendelser. Slik gjør hun også krav på at fremstillingene er autentiske. Da hun utga førsteutgaven av *Unyttig som en rose* i 2006, ett år etter den første selvbiografien, var situasjonen trolig en annen, i hvert fall innenfor visse miljøer. Hun hadde opparbeidet seg et mer kjent navn i psykologimiljøet, som utvilsomt er betydningsfullt for forfatteren og hennes prosjekt. Vi kan derfor si at autoriteten hennes var sterkere ved utgivelsen av den andre selvbiografien. Autoriteten hadde økt på grunn av den første utgivelsens høye salgstall og positive mottakelse, samt kunnskapen om at det som står skrevet, er fundert på faktiske opplevelser. For flere av leserne kan erfaringene i den andre selvbiografien ha fått autoritet både implisitt gjennom forfatternavnet og eksplisitt i teksten.

Lauveng og hennes formidling har imidlertid ikke alltid hatt autoritet. Som pasient benyttet hun det såkalte røverspråket bestående av symptomer, fordi hun følte hun ikke ble tatt alvorlig når hun brukte sitt vanlige hverdagspråk. Innsikten hun satt med, ble ofte ikke anerkjent av behandlerne. Petter Aaslestad (1997) viser i sin studie at en journal kan fremheve at den aktuelle pasienten mangler innsikt, selv om det like gjerne kan være sykehuset som ikke evner å møte den sykes utfordringer (s. 166). Det som står i journaler er også tolkninger, skrevet av behandlere som ikke alltid har innsikt i og forståelse for «røverspråket». Selv om det i en journal står at en pasient mangler innsikt, trenger det ikke alltid bety at vedkommende mangler forståelse. Den syke kan ha innsikt, men mangle språket behandlerne forstår. Om en behandler ikke klarer å kommunisere med pasienten, vil dette påvirke den sykes mulighet til både å formidle sin virkelighetsforståelse og til å ta kontroll over situasjonen. Pasienten kan altså ha innsikt, men hvis innsikten ikke forstås og anerkjennes, kan det gå utover troen på egen handlekraft, og opplevelsen av å ha et handlingsrom kan reduseres betraktelig.

Sykdomserfaringene til Lauveng hadde med andre ord liten verdi så lenge hun var syk. Etter hvert som hun ble frisk, har de imidlertid blitt anerkjent som kilde til innsikt og kunnskap. I dag kan derfor også disse erfaringene virke positivt inn på hennes autoritet. I

noen tilfeller, for eksempel i møte med pasienter eller behandlere som anerkjenner Lauvengs transformasjon fra syk til frisk, kan sykdomserfaringene til og med gi henne kulturell kapital. Begrepet kulturell kapital er hentet fra Pierre Bourdieu (1986) og viser til den relevante og legitime kunnskapen og kompetansen en person har tilegnet seg, for eksempel utdanningskvalifikasjoner (s. 243–245). Med høy og relevant kulturell kapital er vi bedre rustet til å navigere i den sosiale konteksten vi til enhver tid opererer innenfor, som igjen vil kunne bidra til økt produktiv og symbolsk makt. Lauveng har i dag høy kulturell kapital innen fagfeltet psykologi, både fordi hun har en relevant doktorgrad og erfaring fra begge sider av behandlingsbordet. Hun har dermed autentisk og direkte kjennskap til begge «kulturene» på feltet, så vel den sykes som behandlerens kultur.¹⁰ Denne unike kombinasjonen av teoretisk kunnskap og erfaring gir henne større og mer sammensatt innsikt enn de fleste andre innenfor samme sosiale fellesskap.

Relasjonen mellom pasienten Lauveng og hennes behandlere var asymmetrisk. Roller utgjør imidlertid ikke absolutte eller lukkede kategorier, men er sosialt konstruerte og dynamiske. Etter hvert som Lauveng ble frisk, tok hun språket tilbake, og i 2003 var hun ferdig utdannet psykolog. Hun har gått fra å være pasient uten agens til å bli psykolog og forfatter med agens, og hun benytter litteraturen som handlingsrom og arena for å nå frem med sine historier. Som «verktøy» i egen skriving trekker hun på innsikt fra et tosidig perspektiv – pasientens og behandlerens. Levd erfaring gir én type autoritet, fagkompetanse en annen. Vi kan derfor argumentere for at Lauveng får en form for dobbel autoritet og fremstår derfor som svært troverdig. Autoriteten tilfører erfaringene hennes tyngde, som igjen skaper økt mulighet til å påvirke og vinne gjennomslag for sin forståelse av virkeligheten – altså produktiv og symbolsk makt.

Når jeg nå kan fastslå at Lauveng har opparbeidet seg agens og produktiv og symbolsk makt, er det av betydning å undersøke hvordan hun konstruerer sitt bilde av virkeligheten. Jeg vil derfor ta for meg noen av de såkalte redselshistoriene og de mest sentrale aspektene ved hennes selvframstilling. I forbindelse med selvframstillingen vil jeg også kort vise hvordan hun særlig i ett henseende kan anses som et vitne som taler på vegne av en hel pasientgruppe. Et sentralt og overordnet spørsmål i den kommende undersøkelsen er hvilke konsekvenser Lauvengs virkelighetskonstruksjoner kan få for leserne.

¹⁰ Jfr. Ida Hydle (1996) som skriver at pasient og behandler gjerne tilhører ulike kulturelle tradisjoner (s. 124).

3.2 «Redselshistorier» og manglende utenfraperspektiv

I kapittelet «Unyttig som en rose» (2008) forteller Arnhild Lauveng om sin første innleggelse da hun var 17 år gammel. Her skriver hun at «dersom noen tror dette er innledningen til en redselshistorie, må jeg skuffe dere. Jeg hadde det ikke forferdelig under den innleggelsen. Å være syk var selvfølgelig ille, men innleggelsen var det likevel ikke» (Lauveng, 2008, s. 15). Sitatet indikerer at Lauveng går ut fra at i hvert fall en del av hennes lesere anser «redselshistoriene» som de mest engasjerende beretningene. I Lauvengs bøker fungerer denne type historier som dokumentasjon og bevis på hvor mye hun har måttet kjempe og streve for å komme dit hun er i dag.

Et eksempel på en «redselshistorie» er situasjonen som fant sted da to politibetjenter passet på Lauveng under en psykiatrisk vurdering på legevakten, som hun skriver om i kapittelet «Poesi uten pysj» (2005). Politiet latterliggjorde og truet henne da hun var på sitt mest sårbare:

De lo av meg, sa jeg var dum, ynkelig og patetisk, og de bad meg holde opp å være så barnslig. Det var uttalelser som ikke hadde noen svar. Jeg satt på gulvet, gråtende og med håndjern og med en bamse mellom knærne, mens de stod over meg i uniform. De hadde rett. Jeg følte meg dum og ynkelig, men de hadde ikke behøvd å si det. Jeg visste det fra før. De sa jeg var for gammel til å ha bamse. [...] De sa de kunne ta fra meg bamsen. Det var selvfølgelig også sant, og det beviste de ved å gjøre det. De nappet den fra meg og heiv den i papirkurven. De sa at hvis jeg ikke var snill og stille ville de kaste den ut av vinduet og jeg ville aldri få den igjen. Jeg gråt og bad. De lo. (Lauveng, 2005, s. 120–121)

Lauveng tror ikke dette er vanlig oppførsel fra politiets side. Hennes poeng er imidlertid at de heller ikke er enestående (s. 122). Episoden som skildres, vitner om at politibetjentene gikk langt over streken for akseptabel, profesjonell og medmenneskelig atferd. Hun beskriver et grovt overtramp fra politiet i møte med en redd og sårbar jente.

I kapittelet «Den tredje utvei» (2008) står et annet eksempel på det som kan omtales som en redselshistorie:

Jeg satt på isolatet. Hadde sittet der lenge, mange uker, og ville ikke sitte der mer. Jeg hadde ikke vært utendørs på over et år, og jeg hadde hatt fotfølging enda lenger. Jeg var sliten og lei av tvang og vold, av Kapteinen og personalet som hver på sine måter herset med meg, og forsøkte å få meg til å lystre ved hjelp av makt og trusler [...] Jeg skrek i timevis hver dag. (Lauveng, 2008, s. 139)

Å sitte på isolat i mange uker og ikke få være ute på *over ett år*, representerer svært grove inngrep i et menneskes liv. Det er vanskelig for leseren å forstå hva som var bakgrunnen for

slike tiltak. I tillegg forteller Lauveng at hun i denne perioden ikke bare ble utsatt for tvang, men også vold og trusler fra personalet. Påstanden blir ikke nærmere utdypet eller forklart, så leseren får ikke innsikt i hva slags vold eller trusler dette dreide seg om.

De to siste eksemplene jeg vil trekke frem, er opplevelser Lauveng har hatt med to behandlere, den første da hun var innlagt, den andre fra bokens nyere tid. Opplevelsene, slik de er gjengitt, gir et heller negativt bilde av mellommenneskelige relasjoner mellom pasienter og ansatte i psykiatrien. I kapittelet «Appelsinmartyrens lørdag» (2005) forteller Lauveng om en diskusjon hun hadde med en pleier da hun var syk, om en appelsin kan defineres som en sitrusfrukt eller ikke. For å finne svaret på spørsmålet, skal Lauveng ha fortalt pleieren at hun ville gå bort til bokhyllen og slå opp i et leksikon. Til tross for at hun fortalte hvorfor hun reiste seg, og hva hun skulle gjøre, trykket pleieren på alarmen og tilkalte forsterkninger. Pleieren sa til de som kom for å hjelpe, at Lauveng hadde forsøkt å knuse en lyspære og skjære seg på den. «Jeg vet fortsatt ikke hva hun tenkte, eller hvorfor hun gjorde det, kanskje var hun redd, kanskje sint, kanskje følte hun sin autoritet truet», skriver Lauveng (2005, s. 96). Hun stiller seg altså uforstående til hvorfor pleieren gjorde som hun gjorde. Det antydes at pleieren totalt umotivert trykket på alarmen og tilkalte forsterkninger, for ikke å tape ansikt i en banal diskusjon om appelsiner. Slik Lauveng fremstiller episoden, virker pleierens reaksjon å være helt ute av proporsjoner. Leseren vet imidlertid ikke om det hadde skjedd noe forut for eller noe annet i forbindelse med situasjonen som gjorde at pleieren reagerte som hun gjorde.

I kapittelet «Den tredje utvei» (2008) forteller Lauveng om et møte med en behandler nærmere i tid. Behandleren omtalte pasientene hun jobbet med, som grådige dyr uten evne til å tenke eller reflektere. Lauveng skriver at den samme behandleren og hennes kollegaer heller ikke brydde seg om pasientene da brannalarmen gikk. De skal ha forlatt avdelingen og latt pasientene bli igjen (s. 146). Håndteringen vitner om alvorlig og skremmende svikt i både omsorg og rutiner.

At Lauveng var alvorlig psykisk syk, gjør i utgangspunktet ikke sykdomserfaringene hennes med psykiatrien mindre troverdige og betydningsfulle. Samtidig vet vi at når vi sanser og opplever verden, må vi sortere inntrykkene – velge ut noe og bort noe annet og forstå det vi sanser ut fra vår samtidige forståelseshorisont. Det er derfor mulig å tenke at sykdommen kan ha påvirket Lauvengs opplevelse og forståelse av situasjoner, og at dette i neste omgang har påvirket måten hun fremstiller dem på. Hun skriver også selv at hun som syk tidvis var forvirret «og meget vel kan ha feiltolket ting» (Lauveng, 2005, s. 86). Det kan godt være hun fremstiller hendelsene så etterrettelig og objektivt som hun klarer, men vi kommer likevel

ikke bort fra det faktum at vi alle selekterer og fortolker når vi sanser og konstruerer historier om fortiden. Derved blir fremstillingene fortolkninger og forenklinger basert på allerede begrensede persepsjoner, og i Lauvengs tilfelle også minner fra langt tilbake i tid, flere av dem traumatiske.

I morgen var jeg alltid en løve trykkes opp for 25. gang våren 2022, og det betyr jo at den fortsatt selges og leses.¹¹ Ettersom Lauveng ble født i 1972 og innlagt for første gang da hun var 17 år, skriver hun om erfaringer og minner fra psykiatrien som i 2022 går vel en generasjon tilbake i tid. Likevel inneholder ikke noen av opptrykkene – hverken av *I morgen var jeg alltid en løve* eller *Unyttig som en rose* – forord eller etterord. Å inkludere et utenfraperspektiv skrevet av en kvalifisert tredjeperson, kan være hensiktsmessig i bøker som utgir seg for å være referensielle og omhandler aktuelle og samfunnsviktige tema, slik Lauvengs selvbiografier gjør.

For det første kunne et forord eller etterord satt historiene hennes inn i en kontekst. Uten dette kan fremstillingene i møte med den ukritiske leseren få definisjonsmakt om et system som med stor sannsynlighet er endret på flere områder siden Lauveng ble innlagt for første gang. Relevante spørsmål for en kompetent tredjeperson å diskutere i en paratekst kunne blant annet være følgende: Har politiet fått bedre retningslinjer og økt kompetanse i forhold til mer human praksis ved håndtering av psykisk syke mennesker? Risikerer dagens psykiatriske pasienter å bli isolert og innestengt i over ett år? Hvor typiske eller unike er Lauvengs erfaringer? Var de typiske for tiden, eller representerer hennes historier unntak mer enn regelen? Risikerer alle, uansett psykiske utfordringer, å bli møtt slik Lauveng forteller at hun ble møtt, eller henger enkelte av «redselshistoriene» uløselig sammen med hennes alvorlige diagnose og overhengende fare for liv og helse? Uten en slik kontekstualisering forblir det usikkert hvorvidt Lauvengs opplevelser er representative for psykiatrien i dag.

For det andre kunne et forord eller etterord bidratt til å bevisstgjøre leseren om at vi leser om én persons møte med og oppfatning av systemet. I forordet til artikkelsamlingen *Virkelighetens forvaltere* (1995) skriver sakprosaforfatter Egil Børre Johnsen at flere av bidragene belyser tenkemåten til faglitterære forfattere, og at de derfor «ikke minst [reiser] spørsmålet om hvordan vi, deres lesere og etterkommere, danner oss vår oppfatning av [forfatterens] oppfatninger» (s. 6). Det samme spørsmålet kan og bør reises i møte med Lauvengs bøker. Hvordan former hennes selvbiografier vår oppfatning av det psykiske helsevernet, og hvilke konsekvenser kan dette ha for sårbare lesere og deres pårørende?

¹¹ Informasjonen er oppgitt i e-post (29. mars 2022) fra forlaget Cappelen Damm.

Utelatelsen av et utenfraperspektiv stiller større krav til leseren. Den som ikke leser med et kritisk blikk, vil risikere å bygge opp en anakronistisk forståelse av psykiatrien basert på ett perspektiv og erfaringer langt tilbake i tid. Her gjør bokhistorikeren Donald F. McKenzies (1999) tosidige poeng seg gjeldende: Vi må søke å forstå den aktuelle forfatteren i lys av vedkommendes samtid og de skiftende lesernes ståsted (s. 19). Behovet for en kontekstualiserende paratekst kan følgelig ses i sammenheng med en da–nå-dimensjon, som i varierende grad blir påtrengende når det dreier seg om fremstillinger av virkeligheten. I og med at samfunnet jo er i stadig endring, kan referensiell litteratur helt eller delvis utgå på dato og bli kilder til informasjon om fortiden mer enn om samtiden. Et eksempel på dette finner vi i Lauvengs tematisering av brukervedvirkning i *Unyttig som en rose*:

Det var ikke stresset eller kravene i seg selv som var farlig, men mangelen på kontroll og styring med hverdagen. Så hvordan kan det da ha seg at vi fortsatt regner det som revolusjonært at vi skal forsøke å gi nedbrutte mennesker en viss medvirkning i bestemmelser som angår dem? Det burde vært en selvfølge. (Lauveng, 2008, s. 121)

Som leser kan en undre seg over påstanden om at brukervedvirkning fremdeles anses som noe revolusjonerende. Brukervedvirkning ble en lovfestet rett i Lov om pasient- og brukerrettigheter av 1999, §3–1, syv år før førsteutgaven av boken ble utgitt i 2006. At mennesker skal kunne medvirke i bestemmelser som vedkommer dem, er langt fra en revolusjonerende idé i 2022, men en rettighet nedfelt i loven og derved ikke opp til en behandleres velvilje å avgjøre. Hvorvidt rettigheten faktisk praktiseres i henhold til loven, er imidlertid et spørsmål som selvsagt kan diskuteres og problematiseres også i dag. Det er selve påstanden om at rettigheten anses som revolusjonerende, som kan virke underlig for dagens lesere. Dette kan stå som enda et eksempel på hva en paratekst av nyere dato kunne tematisert.

Når det gjelder Lauvengs «redselshistorier», er det flere aspekter å ta tak i. Hennes utvikling fra psykiatrisk pasient til psykolog utgjør allerede i utgangspunktet en imponerende suksesshistorie. Når hun i tillegg trekker frem hendelser som viser hvilke utfordringer hun har vært igjennom, og hvilke motstandere hun har blitt stilt overfor, kan suksessen fremstå som enda mer beundringsverdig. Derved har de såkalte redselshistoriene en funksjon ved at de gjør ekstra sterkt inntrykk på leseren. Samtidig kan sterke inntrykk påvirke, for eksempel ved at Lauvengs fremstillinger internaliseres i leserens egen konstruksjon av virkeligheten. På den ene siden kan det da være fint at Lauveng ikke romantiserer å leve med psykisk sykdom og innleggelse i psykiatrien. På den annen side kan de såkalte redselshistoriene, når de får stå

uimotsagt uten en korrigerende eller kontekstualiserende stemme, virke skremmende på mennesker som akkurat har startet på den lange veien Lauveng har tilbakelagt. Svaret på spørsmålet om hvilke konsekvenser «redselshistoriene» kan ha på disse sårbare personene og deres pårørende, er derfor sammensatt. Historiene kan gi håp, men også bekymring og uro, som kan medvirke til at hjelpetrengende kanskje opplever det som ubehagelig og vanskelig å ta kontakt med hjelpeapparatet.

Den høye kulturelle kapitalen og autoriteten Lauveng har opparbeidet seg som tidligere pasient, nåværende terapeut og forfatter medfører imidlertid ikke bare produktiv og symbolsk makt til å konstruere et bilde av virkelighetens systemer. Som det fremkommer av Michael Barnett og Raymond Duvalls (2005) artikkel, innebærer denne formen for makt også mulighet til å definere hva som er normalt og sannsynlig og ikke (s. 55). Når Lauvengs vonde opplevelser fra hennes tid som pasient i psykiatrien trykkes opp gang på gang uten å inkludere en korrigerende stemme, kan det gi leseren inntrykk av at hennes opplevelser også i dag er vanlige og sannsynlige. Hvis dette skulle vise seg faktisk å være tilfellet, at «redselshistoriene» er mer typiske enn unike også i dag, burde det vel være viktig å formidle dem – ellers blir det vanskelig å realisere et eventuelt ønske om endring. Som lesere flere år etter at hendelsene fant sted, vet vi imidlertid ikke om Lauveng skildrer utbredte redsler og erfaringer. Likevel kan historiene hennes uansett være med å konstruere leserens generelle forståelse av det psykiske helsevernet.

På samme måte som at Lauveng selekterer hendelser fra sin fortid for å konstruere sammenhengende historier, velger også jeg ut eksempler fra hennes bøker for å underbygge min analyse. Flere av historiene og mye av kritikken Lauveng fremsetter, kvalifiserer absolutt ikke til betegnelsen redselshistorier. Hun skriver slett ikke bare om møter og hendelser som kan skape frykt hos hjelpetrengende personer i sårbare livssituasjoner. Flere av historiene bidrar heller til forståelse og kunnskap, for eksempel om hvordan det kan oppleves å være prisgitt psykisk helsevern. I det følgende vil jeg undersøke Lauvengs selvframstilling, og kort gå inn på hvordan selvframstillingen også tar opp i seg vitnesbyrd.

3.3 Muligheten til å definere seg selv og endre etablerte forestillinger

Michael Barnett og Raymond Duvall (2005) konstaterer at produktiv makt medfører negasjon av ideen om en essens eller kjerne i subjektet. Identitet formes jo av diskurser, og diskurser er sosialt konstruerte (s. 56). Denne subjektoppfatningen samsvarer med den jeg innledningsvis la til grunn for min oppgave: synet på subjektet som en sammensatt og dynamisk størrelse.

Identitetskonstruksjon, forståelsen av hvem vi dypest sett er, kan derved anses som en kontinuerlig prosess. For selv å kunne ta del i denne prosessen må vi ha agens, definert som innsikt, handlekraft og handlingsrom. Jeg har allerede slått fast at Arnhild Lauveng har agens og produktiv og symbolsk makt, som gjør det mulig for henne både å fremstille seg selv og få gjennomslag for nettopp sin versjon av hvem hun er.

Engelskprofessoren Valerie Sanders konstaterer at selvbiografiske fortellinger skrevet av kvinner ofte har blitt nedtegnet for å rekonstruere «selvet» etter ødeleggende perioder med sykdom (i Homberger, 2001, s. 470). Dette kan stemme også for Lauveng. Gjennom egen litteratur har hun fått mulighet til å redefinere seg selv fra alvorlig psykisk syk med schizofreni til kompetent fagperson med unike erfaringer fra rollen som pasient. Når hun lar både pasient- og behandlerrollen komme til syne, inkludert «røverspråket» og fagspråket i en hverdagslig bekledding, beskriver hun seg selv på en mer omfattende og kompleks måte enn andre kanskje har gjort tidligere.

Den mest sentrale og for mange oppsiktsvekkende delen i Lauvengs selvframstilling er at hun i dag faktisk er frisk. Ved å konstatere allerede i bøkens innledning at hun har gått fra å ha en alvorlig personlighetsforstyrrelse til å bli psykolog, utfordrer forfatteren det hun fremstiller som en hegemonisk forestilling.¹² Det virker som om både de fagfolkene Lauveng møtte da hun var syk, og lekfolk generelt, anser schizofreni som en diagnose det ikke går an å bli frisk fra. Lauveng fikk eksplisitt høre akkurat dette da hun var syk. Når hun nå likevel har blitt frisk, er det flere som tror hun enten aldri egentlig hadde diagnosen, eller at hun fortsatt er syk, men på en eller annen måte holder sykdommen i sjakk (2005, s. 193).

Denne måten å tenke om schizofreni på, kommer også frem i en amerikansk dokumentar om sykdommen: *Take These Broken Wings* (2014), regissert av psykoterapeut Daniel Mackler. I dokumentaren møter vi blant andre Joanne Greenberg og Catherine Penney, som begge forteller om hvordan de klarte å komme seg ut av sykdommen og bli friske. Samtidig møter vi tilfeldige folk på gaten, hvor de fleste av dem gir uttrykk for at de ikke tror reell bedring fra schizofreni er mulig, kun at en kan bli symptomfri med medisiner. Lauveng er, i likhet med Greenberg og Penney, eksempel på det motsatte – det går an å bli frisk fra lidelsen. For å gi ytterligere belegg for at reell bedring faktisk er mulig, refererer Lauveng til forskning som indikerer at så mange som en tredjedel blir friske, en tredjedel blir betydelig bedre og en tredjedel forblir langvarig syke (2005, s. 140). Det er med andre ord faktisk *store* sannsynlighet for å bli frisk eller betydelig bedre enn å forbli like syk.

¹² Jeg tar forbehold om at det her kan ha skjedd en utvikling siden Arnhild Lauveng skrev sine selvbiografier.

Hvis en hegemonisk oppfatning er at en pasient ikke kan bli frisk fra schizofreni, og pasienten blir møtt med denne «sannheten», er det ikke rart om sykdomstilstanden vedvarer. Vår forståelse påvirker jo hvordan vi møter andre, og de mellommenneskelige møtene kan påvirke den andres forståelse av seg selv og verden. Ved å bruke litteratur som arena for formidling av egne erfaringer og kunnskap om forskning, kan Lauveng bidra til å endre forestillinger om hva som er mulig og umulig. I tillegg kan hun være med å redefinere hva som ligger i begrepet schizofreni, at en pasient ikke *er* schizofren, men *har* schizofreni. Muligheten til å forandre etablerte «sannheter», både når det gjelder hva som lar seg gjøre og begrepers betydningsinnhold, kjenner vi igjen fra Barnett og Duvalls (2005) beskrivelse av produktiv makt (s. 55). Når Lauveng rekonstruerer bildet av seg selv fra alvorlig syk pasient til frisk fagperson, utfordrer hun etablerte forestillinger ved å fungere som et vitne for at det faktisk er mulig å overvinne schizofreni.

Etter min oppfatning tar Lauvengs historier enkelte steder opp i seg vitnesbyrd. Det vil si at hun i selvbiografiene stedvis også «taler på vegne av den som ikke har sin egen stemme om en traumatisk erfaring», og slik gir ord og betydning til den «stemmeløses» opplevelser (Ørjasæter, 2007, s. 63). Samtidig som Lauveng forteller sin historie, forvalter hun også en gruppeidentitet. Gruppeidentiteten det her er snakk om, som Lauveng fungerer som vitne for, er pasienter som i kortere eller lengre tid har vært innlagt på psykiatrisk avdeling.

I kapittelet «Berøvet språk, bedrøvet språk» (2005), hvor Lauveng skriver at de «fleste innlagte pasienter blir berøvet en del av sitt alminnelige språk, og erstatter det med et slags røverspråk», bruker hun ikke bare seg selv som eksempel, men trekker også inn medpasienter som var innlagt samtidig som henne (s. 55). Hun forteller om en ung gutt fra én avdeling og en voksen mann fra en annen, som begge benyttet et «røverspråk» når de heller burde kunne brukt sitt vanlige språk, dersom de hadde opplevd dette som en mulighet (s. 54, 57).

Psykisk sykdom kan utløses av traumer. Samtidig kan det å være innlagt over lengere perioder med alvorlig psykisk sykdom, i seg selv oppleves skremmende. Det kan også være traumatiserende å bli fratatt språket sitt og utsatt for tvang og vold, som Lauveng forteller at hun ble (2008, 139). Å snakke om erfaringer fra psykisk sykdom, kan være vanskelig både for den som står i sykdommen, og for den som har klart å komme seg gjennom den og blitt frisk. Utfordringen kan komme av skamfølelse og vonde minner, som jo er forbundet med glemsel og hemmelighold (Dalziell, 2001, s. 807). Ved å sette ord på språkløse erfaringer anerkjenner Lauveng ikke bare sine egne opplevelser, men også medpasienters erfaringer og *menneskene* bak pasientrollen og «røverspråket».

Lauvengs vitnesbyrd kan igjen ses i sammenheng med produktiv og symbolsk makt, fordi hun kan bidra til å endre eller skape et nytt bilde av pasienter som gruppe. Ved å fortelle om det såkalte røverspråket og hvordan hun og andre pasienter måtte bruke dette for å bli sett og hørt, viser hun at «røverspråket» ikke er gitt av pasientenes gruppeidentitet, men et resultat av mellommenneskelig samhandling. Det er Lauvengs sammensatte erfaringer og rolleregister, og derved doble autoritet, som gjør henne til et troverdig vitne. Vitnesbyrdet inngår jo også i hennes selvframstilling. Hvis hun ikke hadde hatt erfaringen med psykisk sykdom og innleggelser, ville ikke hennes framstilling av pasienter og det såkalte røverspråket vært like autentisk og troverdig som den er. Da kunne det også skjedd at mennesker med faktisk erfaring fra psykisk sykdom ville protestert, enten på framstillingen eller mot den som talte.

4 Avslutning

Arnhild Lauvengs selvbiografier *I morgen var jeg alltid en løve* (2005) og *Unyttig som en rose* (2008) handler om Lauvengs erfaringer med psykisk sykdom og psykiatrien. Flere andre har også vært åpne om den samme tematikken både før og etter at Lauveng skrev sine bøker. Jeg har plassert Lauveng i en litterær tradisjon med forfattere som skriver om psykisk sykdom og kritiserer psykiatrien, en tradisjon som går langt tilbake i tid. Fra nyere tid kan vi for eksempel trekke frem NRK-programmene *Jeg mot meg* (to sesonger i perioden 2016–2018) med psykolog Peder Kjøs og *Helene sjekker inn* (fem sesonger i perioden 2016–2020) med journalist Helene Sandvig. Begge programmene har blitt kritisert, blant annet i journalist Maria Berg Reinertsens artikkel i *Morgenbladet*: «Noen ganger er åpenhet om psykisk sykdom bedre for seertallene enn for pasienten» (2022). Reinertsen trekker et skille mellom de som søkte om å få bli med i *Jeg mot meg* og produksjonsteamet til *Helene sjekker inn* som oppsøkte institusjoner og spurte om å få komme på besøk. Reinertsen stiller spørsmål ved hvem som har regien i slike programmer.

Skillet mellom selv å ønske å fortelle og å bli oppsøkt av andre som håper du samtykker til å dele dine erfaringer mens du enda er i en sårbar situasjon, kan ses i sammenheng med agens og makt. Hvem kontrollerer handlingsrommet der formidlingen skjer? Selv om programdeltakerne «frivillig» lar seg intervju og filme, har de til syvende og sist ikke regien og overskuer ikke alltid konsekvensene av sitt samtykke. Produksjonen forvalter materialet og skaper den ferdige historien ved å klippe og lime. Min problemstilling i dette prosjektet åpner ikke for å drøfte etikken tilknyttet slike TV-programmer. Jeg nevner dem likevel for å poengtere at etiske implikasjoner ofte gjør seg gjeldende i forbindelse med åpenhet om psykisk sykdom. Mennesker og deres historier kan bli brukt som råmateriale i andres prosjekter, enten det er i TV-produksjoner eller i bøker. Disse etiske utfordringene gjør seg imidlertid ikke like påtrengende i Lauvengs fremstillinger.

For det første eksponerer ikke Lauveng sårbare enkeltmennesker, hverken medpasienter eller ansatte i hjelpeapparatet, på en slik måte at den gjengse leseren kan gjenkjenne dem.¹³ Hun skriver heller ikke utleverende mye om familien sin. For det andre

¹³ Her betegner jeg ansatte i hjelpeapparatet som sårbare, fordi de grunnet taushetsplikten ikke ville hatt mulighet til å forsvare seg dersom Lauveng identifiserte og skrev om dem i sine bøker.

gjør hennes nåværende styrke og maktposisjon det mulig for andre å rettferdiggjøre en kritisk lesning av hennes litteratur. Å innta en kritisk innstilling ville vært langt mer krevende, om ikke helt uetisk, overfor deltakerne vi presenteres for i TV-programmer som *Jeg mot meg* og *Helene sjekker inn*. For det tredje er det Lauveng selv som har regien når hun skriver sine selvbiografier. I bøkene har hun definisjonsmakten. Etter at hun ble frisk, har hun selv tatt avgjørelsen om å være åpen om sin historie. Hun vet hva hun gjør, og styrer både skriveprosessen og resultatet.

Jeg har vært opptatt av at Lauveng – som alle andre – selekterer og vektlegger episoder og hendelser som hun selv vil. Hvordan hun komponerer historiene, kan påvirke de som leser dem. Fremstillingene Lauveng gir av eget sykdomsforløp, kan på den ene siden gi syke mennesker håp. På den annen side kan «redselshistoriene» tegne et skremmebilde av hjelpeapparatet. Når jeg poengterer at det kan være viktig å stille seg kritisk til denne type historier i lys av maktperspektivet, handler det ikke om at Lauveng ikke burde gjenfortelle de vonde opplevelsene. Poenget er å påpeke at leserne kunne trenge et utenfraperspektiv, en kontekstualisering, spesielt hvis det hun forteller er relativt unikt eller om praksisen har endret seg siden Lauveng var pasient.

Muligheten til å konstruere seg selv og sin historie kan være viktig for den som skriver, som en form for terapi. Fortiden kan da settes inn i en forståelig sammenheng, som forfatteren kan leve med. Lauveng kan ha fått en opplevelse av kontroll over eget liv, som følge av muligheten til å beskrive hvordan fortiden var for henne, noe hun også har tematisert betydningen av (2005, s. 66). Når hun nedtegner sin historie, blir den en annen enn når andre skriver om henne i for eksempel journal. Hun tar språket tilbake og definerer seg selv og sin historie på nytt.

Det kan virke paradoksalt at jeg innledningsvis la til grunn et poststrukturalistisk syn på språk og subjekt, for så å understreke hvor viktig det kan være å få definere seg selv i selvbiografier. Begrepet definere kan jo minne om det å tildele noe eller noen en stabil mening ved hjelp av språket. I den forbindelse vil jeg vise til artikkelen «Livet som forbillede. Om den selvbiografiske fortælling» (1994), skrevet av førsteamanuensis i skandinaviske studier Per Stounbjerg. Her viser han til Pierre Bourdieu, som har kritisert livsfortellinger – inkludert selvbiografier – for å være lukkede, totaliserende og harmoniserende (1994, s. 49). Slik jeg forstår det, kritiserer Bourdieu selvbiografien med logikken til poststrukturalistisk filosofi: Vi kan ikke fange en person og vedkommendes liv i en selvbiografi. Sammenhengen og meningen vi blir presentert for i livsskildringer, er konstruert og ufullstendig og gjenspeiler følgelig ikke virkeligheten.

Det trenger imidlertid ikke være en motsetning mellom anerkjennelsen av språk og subjekt som flyktige størrelser, og samtidig godta behovet for å skape mening for oss selv her og nå – om så bare for en stund. Som Stounbjerg (1994) påpeker, en selvbiografi trenger ikke å bli ansett som et forsøk på å skape ett helhetlig produkt av en person og vedkommendes fortid. Den kan like gjerne betraktes som del av en aktiv struktureringsprosess som ikke trenger å ta slutt (s. 50). Å være menneske og leve i relasjon til andre medfører at vi fortløpende konstruerer og bekrefter oss selv – identiteten vår – i samhandling med de vi omgir oss med. Vi kan skrive om livshistorien vår flere ganger. Lauveng har for eksempel skrevet to selvbiografier, og det er i utgangspunktet ingenting i veien for å skrive en tredje.

Selvbiografien kan med andre ord – i likhet med subjektet – forstås som prosess mer enn produkt. Og på samme måte som at poststrukturalistiske diskursanalytikere poengterer at en dominerende diskurs alltid kan utfordres, kan en selvbiografi også imøtegås av andres perspektiv og fremstillinger (Bratberg, 2017, s. 46). Muligheten til å si noe om hvordan vi har opplevd livet og verden, enten det er i selvbiografier eller på andre måter, er likevel helt grunnleggende for at vi skal oppleve oss sett, hørt og anerkjent. For å kunne gjøre dette, trenger vi imidlertid et språk. Vi kan ikke være det berøvet.

4.1 Konklusjon

Problemstillingen jeg har lagt til grunn for denne oppgaven er: Hvilke språklige lag finnes i Arnhild Lauvengs selvbiografier *I morgen var jeg alltid en løve* og *Unyttig som en rose*, og hvordan kan disse knyttes til makt? Til nå har jeg identifisert og analysert fire språklag – det litterære språklaget, fagspråket, det ofte bedrøvede «røverspråket» og hverdagspråket – og diskutert Lauvengs produktive og symbolske makt.

Språket i selvbiografiene utgjør i sin helhet en blandingsdiskurs, som består av det jeg har kalt språklige lag. Språklagene utfyller hverandre, da hvert lag har sin funksjon i blandingsdiskursen. Det litterære språklaget, både hvordan Lauveng trekker inn andres litteratur, og hvordan hun selv skriver seg inn i etablerte litterære tradisjoner, gjør at hun fremstår som en «leser» og «skriver» i godt selskap med store forfattere og verk. Samtidig tydeliggjør hun sin deltakelse i en fagdiskurs, ved å gå i forhandling med fagspråket og henvise til faglitteratur og forskning. Det litterære og faglige språklaget bidrar derved til å skape et bilde av Lauveng som kultivert forfatter og kompetent fagperson. Når vi også vet at hun tidligere har hatt schizofreni, får hun både som privatperson og fagperson autoritet som

følge av at hun faktisk har klart å arbeide seg gjennom den alvorlige sykdommen, utdannet seg til psykolog i 2003 og ferdigstilt en doktorgrad i 2017.

Hun har med andre ord oppnådd autoritet gjennom tekstene, ved å fortelle hva hun har fått til i livet, og ved å benytte det litterære og faglige språklaget. Autoriteten gir blant annet tyngde til hennes fremstilling av «røverspråket». Det er ikke lenger «bare» en pasient med et såkalt røverspråk som taler, men en behandler og forfatter med autoritet og unike erfaringer. Erfaringene hun har med seg fra tiden som psykisk syk og prisgitt «røverspråket» er også av betydning, fordi de viser at hun selv har opplevd det hun tematiserer og kritiserer. Når hun i tillegg klarer å formidle det hele med et enkelt hverdagsspråk, tilgjengeliggjør hun opplevelser og diskurser de fleste av oss ikke har erfaring med.

Språklagene smelter altså sammen til de selvbiografiske tekstene om en suksesshistorie, som både kan imponere og sjokkere: Vi leser om en som har klart å bli frisk og utdannet seg til praktiserende psykolog, til tross for store hindringer og sterk motstand. Blandingsdiskursen, som livshistorien formidles med, fremstår autentisk på grunn av Lauvengs sammensatte erfaringer. Autentisiteten bidrar til å bygge opp om hennes troverdighet som formidler og derved også fremstillingene i selvbiografiene. Lauvengs historie blir mer enn kun en historie når den formidles på en slagkraftig måte, med et tilgjengelig språk, av en person med autoritet og leses av et betydelig antall mennesker. Da konstruerer den også virkeligheten, og kan påvirke leserne.

Vi kan derfor konkludere med at det er en sammenheng mellom språket Lauveng benytter i sine selvbiografier *I morgen var jeg alltid en løve* og *Unyttig som en rose* og den produktive og symbolske makten hun besitter i dag.

5 Litteratur

- Agens. (u.å) I *Det Norske Akademis ordbok*. Hentet 13. mai 2022 fra <https://naob.no/ordbok/agens>
- Andersen, P. T. (1995). Om å være i sannhet og i språket samtidig: Bjørnstjerne Bjørnsons sakprosa. I E. B. Johnsen (Red.), *Virkelighetens forvaltere: Norsk sakprosa. Første bok* (s. 151–172). Universitetsforlaget.
- Andersen, A. J. W. (2014). Psykisk sykdom – et resultat av forhandlinger? *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 11(3), 201–210. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3010-2014-03-02>
- Barnes, B. (2000). *Understanding Agency: Social Theory and Responsible Action*. Sage Publications.
- Barnett, M. & Duvall, R. (2005). Power in International Politics. *International organization*, 59(1), 39–75. <https://www.jstor.org/stable/3877878>
- Bjørkøy, A. M. B. (2021). 1968 i norsk litteratur. I K. Dørum, Ø. Tønnesson & R. H. Vaags (Red.), *Arven etter 1968* (s. 329–350). Cappelen Damm Akademisk.
- Bjørnson, B. (1870). I *Digte og sange*. Den Gyldendalske Boghandel.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital (R. Nice, Overs.). I J. G. Richardson (Red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (s. 241–258). Greenwood Press. (Opprinnelig utgitt 1983).
- Bourdieu, P. (1996). *Symbolsk makt: Artikler i utvalg* (A. Prieur, Overs.). Pax Forlag.
- Bratberg, Ø. (2017). *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (2. utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Claudi, M. B. (2013). *Litteraturteori*. Fagbokforlaget.
- Dalziell, R. (2001). Shame and Life Writing. I M. Jolly (Red.), *Encyclopedia of Life Writing: Autobiographical and Biographical Forms* (Bd. 2, s. 807–808). Fitzroy Dearborn Publishers.
- Dørum, K., Tønnesson, Ø. & Vaags, R. H. (2021). Forord. I K. Dørum, Ø. Tønnesson & R. H. Vaags (Red.), *Arven etter 1968* (upaginert). Cappelen Damm Akademisk.
- Egeland, M. (2000). *Hvem bestemmer over livet? Biografien som historisk og litterær genre*. Universitetsforlaget.

- Egeland, M. (2012). Bokhistorie og litteratursosiologi. I P. T. Andersen, G. Mose & T. Norheim (Red.), *Litterær analyse: En innføring* (s. 257–272). Pax forlag.
- Førland, T. E. (2006). Innledning: 1968 som symbol på frihet og selvbestemmelse. I Førland, T. E. & Korsvik, T. R. (Red.), *1968: Opprør og motkultur på norsk* (s. 7–20). Pax Forlag.
- Genette, G. (1997). *Palimpsests: Literature in the Second Degree* (C. Newman & C. Doubinsky, Overs.). University of Nebraska Press. (Opprinnelig utgitt 1982).
- Greimas, A. J. (1974). *Strukturel semantik* (G. Hartvigson, Overs.). Borgen. (Opprinnelig utgitt 1966).
- Haugestad, A. K. (2014). Samtale om litterær sakprosa. I *Tidsskrift for fagprosa og allmenn sakprosa*. <https://tekstualitet.no/samtale-om-litteraer-sakprosa/>
- Homberger, M. (2001). Insanity and Life Writing. I M. Jolly (Red.), *Encyclopedia of Life Writing: Autobiographical and Biographical Forms* (Bd. 1, s. 469–470). Fitzroy Dearborn Publishers.
- Hydle, I. (1996). Tradisjon og funksjonalitet i medisinsk språk. I E. B. Johnsen (Red.), *Forbildets forbilder: Norsk sakprosa. Andre bok* (s. 117–134). Universitetsforlaget.
- Johnsen, E. B. (1995). Forord. I E. B. Johnsen (Red.), *Virkelighetens forvaltere: Norsk sakprosa. Første bok* (s. 5–6). Universitetsforlaget.
- Kesey, K. (1983). *Gjøkeredet* (O. Angell, Overs.). Den norske bokklubben. (Opprinnelig utgitt 1962).
- Kierulf, A. (2021). *hva er ytringsfrihet*. Universitetsforlaget.
- Larsen, I. B. & Andersen, A. J. W. (2011). En hellig plikt – Hvordan beskriver brukere av psykisk helsevern seg selv, og hvilke motiver oppgir de for å nedfelle sine erfaringer skriftlig? *Klinisk Sygepleie*, 25(1), 38–47. <https://doi-org.ezproxy.uio.no/10.18261/ISSN1903-2285-2011-01-06>
- Lauveng, A. (2005). *I morgen var jeg alltid en løve*. Cappelen Damm.
- Lauveng, A. (2008). *Unyttig som en rose* (2. utg.). Cappelen Damm.
- Lejeune, P. (1989). *On Autobiography* (K. Leary, Overs.). University of Minnesota Press. (Opprinnelig utgitt 1975).
- Lie, A. K. (2011). Medisinens bilder. *Agora*, 29(2–3), 16–35. <https://doi-org.ezproxy.uio.no/10.18261/ISSN1500-1571-2011-02-03-03>
- Lindgren, A. (1993). *Mesterdetektiven Blomkvist lever farlig* (4. utg., J. Tenfjord, Overs.). Tiden Norsk Forlag. (Opprinnelig utgitt 1951).
- Lund, K. (1968). Røverspråket [Sang]. På *I Barnetimehuset*. Universal Music.

- Mackler, D. [Daniel Mackler]. (2014, 8. april). *Take These Broken Wings – Healing from Schizophrenia, Cure without Medication* [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=EPfKc-TknWU>
- Makt. (u.å.) I *Det Norske Akademis ordbok*. Hentet 13. mai 2022 fra
<https://naob.no/ordbok/makt>
- McKenzie, D. F. (1999). *Bibliography and the Sociology of Texts*. Cambridge University Press. (Opprinnelig utgitt 1986).
- Nesby, L. (2019). Patografien som genre og funksjon. *Edda*, 106(1), 54–68.
<https://doi-org.ezproxy.uio.no/10.18261/issn.1500-1989-2019-01-05>
- Nesvåg, R. (2006). Unik beretning om schizofreni og helbredelse. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, (13–14), 1789–1790. <https://tidsskriftet.no/sites/default/files/pdf2006--1789-90.pdf>
- Pasient- og brukerrettighetsloven. (1999). *Lov om pasient- og brukerrettigheter* (LOV-1999-07-02-63). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-63>
- Propp, V. (1968). *Morphology of the Folktale* (2. utg., L. Scott, Overs.). University of Texas Press. (Opprinnelig utgitt 1928).
- Reinertsen, M. B. (2022, 6. mai). Noen ganger er åpenhet om psykisk sykdom bedre for seertallene enn for pasienten. *Morgenbladet*.
<https://www.morgenbladet.no/aktuelt/kommentar/2022/05/06/noen-ganger-er-apenhet-om-psykisk-sykdom-bedre-for-seertallene-enn-for-pasienten/>
- Ringnes, H. (1980). Joanne, Deborah og stemmene fra Yr. I H. Green, *Jeg lovet deg aldri en rosenhage* (upaginert etterord, T. Bull, Overs.). Den norske bokklubben.
- Rosenqvist, C. (2012). En ny vei til viten? *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 9(1), 90–94.
<https://doi-org.ezproxy.uio.no/10.18261/ISSN1504-3010-2012-01-14>
- Smith, S. & Watson, J. (2001). *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives*. University of Minnesota Press.
- Stounbjerg, P. (1994). Livet som forbillede: Om den selvbiografiske fortælling. *K&K*, 21(76), 43–54. <https://tidsskrift.dk/kok/issue/view/3282>
- Svennevig, J. (2001). *Språklig samhandling: Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*. Cappelen Akademisk Forlag.
- White, H. (2003). Den historiske teksten som litterær artefakt (K. Risvik & K. Risvik, Overs.). I H. Nordland (Red.), *Historie og fortelling: Utvalgte essay* (s. 29–54). Pax Forlag. (Opprinnelig utgitt 1982).

Ørjasæter, K. (2007). Å fortelle og bli fortalt – Selvfremstilling, du-fremstilling og vitnesbyrd. *Edda*, 107(1), 58–67.

<https://doi.org/10.18261/ISSN1500-1989-2007-01-04>

Aaslestad, P. (1995). Den psykiatriske sykejournalen: Noen genrebetraktninger, med glimt fra Knut Hamsuns Vindern-opphold 1945. I E. B. Johnsen (Red.), *Virkelighetens forvaltere: Norsk sakprosa. Første bok* (s. 11–22). Universitetsforlaget.

Aaslestad, P. (1997). *Pasienten som tekst: Fortellerrollen i psykiatriske journaler. Gaustad 1890–1990*. Tano Aschehoug.

Aaslestad, P. (2007). Pasienten som tekst – revisited. I H. Bondevik & A. K. Lie (Red.), *Tegn på sykdom: Om litterær medisin og medisinsk litteratur* (s. 115–133). Scandinavian Academic Press.